

TEMEL ŞAHSİYET VE KÜLTÜR

Turhan Yörükân

Sosyal psikolojide ve antropolojide üzerinde ehemmiyetle durulan kavramlardan birisi şüphesiz *temel şahsiyet* kavramıdır. Kavram, esasta, ayrı cemiyetlere mensup fertlerin, gruplar olarak, ayrı şahsiyet yapılarına sahip olmaları düşüncesi üzerine dayanır. Abram Kardiner ve Ralph Linton tarafından geliştirilmiş ve kullanılmış olan «temel şahsiyet yapısı» yahut «tipi» kavramı, Linton'ın formüllendirdiği şekilde, muhtelif farklı unsurları tazammun eden bir heyet teşkil eder ve muayyen postülalara, doğru oldukları takdirde, bunlardan çıkarılan belli sonuçlara dayanır: «(1) ferdin ilk yaşamış ve tecrübeleri, onun şahsiyeti üzerinde, bilhassa projektif sistemlerinin gelişmesi üzerinde devamlı bir tesirde bulunur, (2) benzer tecrübeler, onlara maruz kalmış fertlerde benzer şahsiyet konfigürasyonları meydana getirmek temayülünü göstereceklerdir, (3) herhangi bir cemiyetin üyelerinin, çocuklarını bakarken ve yetiştirirken kullandıkları teknikler kültürel olarak kalıplaşmışlardır, ve hiçbir zaman aynı olmasalar bile, o cemiyet içerisindeki birçok aile için benzer olmak temayülünü göstereceklerdir, (4) kültürel surette kalıplaşmış çocuk bakım ve yetiştirme teknikleri, bir cemiyetten diğerine geçtikçe farklar gösterir». Binaenaleyh, «(1) herhangi bir cemiyetin üyeleri, ilk yaşamış ve tecrübenin birçok unsurlarına müştereken sahip olacaklardır, (2) bunun neticesi olarak da birçok şahsiyet unsuruna birlikte sahip olacaklardır, (3) fertlerin ilk yaşamış ve tecrübeleri cemiyetten cemiyete değiştiği için de, çeşitli cemiyetler için çeşitli şahsiyet normları bulunacaktır¹».

Kardiner ve Linton, geliştirdikleri «temel şahsiyet» kavramının, kültür ve şahsiyet münasebetleri konusunda ileri sürülmüş diğer bir takım kavramlardan mühim farklarla ayrıldığını söylüyorlar. Gerek Kardiner, gerekse Linton için temel şahsiyet bir «modal şahsiyet» yahut bir «millet karakteri» değildir. Lin-

¹ Linton, R., «Foreward», A. Kardiner'in *The Psychological Frontiers of Society* (New-York: Columbia Univ. Press, 1945) adlı eserinde, SS. VII - VIII.

ton için *modal şahsiyet*, bir cemiyetin üyelerinin sahip olduğu çeşitli şahsiyet heyetlerinin, konfigurasyonlarının tekerrür nispetlerinin tetkik edilmesiyle tesbit edilir; bu bakımdan istatistikî olarak teessüs etmiş bir norma tekabül eder. *Temel şahsiyet*, bu modal şahsiyet olayına dinamik cepheden yapılmış bir yaklaşmayı ifade eder². Kardiner için ise *temel şahsiyet*, psikodinamiğin başarısı olan bir «teknik» e, büyümesi esnasında fert için muayyen pratiklerin mühim oldukları ve bu tesirlerle şekil almış heyetlerin şahsiyette devam eder olarak kaldığını göstermenin mümkün olduğu esasına dayanır. Bu bakımdan Kardiner'e göre *millî karakteri*, millî grupların karakteristikleri olarak kabul edilen muayyen özelliklerin bir envanterini yapmakla sadece tasvirden ibaret bir teşebbüstür. Ona göre bu gibi teşebbüslerin müşterek hatası, tasvirî olmalarında, hiçbir dinamik bağ ve münasebete sahip olmamalarında ve yanıltıcı olmalarındadır; bu çeşit çalışmalarda temel özellikler ile sun'î ve geçici olanlar arasında, öğrenilmiş olanlarla integrative olan sistemler arasında hiçbir ayırma yapma teşebbüsünde bulunulmamıştır³. Kardiner ve Linton için temel şahsiyet kavramının en mühim tarafı sosyal vetirenin dinamiğini izah etmek hususunda sağladığı imkân ve kolaylıkta bulunmak icap eder. Bu bakımdan üzerinde en fazla duracağımız cihet de, kültürün yarattığı şahsiyetin, kültürü yaratmakta nasıl dinamik bir unsur teşkil ettiği olacaktır.

Temel Kavramlar ve Tarifler

Kardiner, Linton'ın cemiyet ve kültür ayırmasını kabul ederek, cemiyeti devamlı bir insan topluluğu olarak, kültürü ise bu insanların birlikte yaşama- larını mümkün kılan müesseseler olarak tarif eder⁴. Fert, müesseselerin varlığından ancak başka fertlerle temas halinde olduğu zaman haberdardır. Buna göre, *temel şahsiyet yapısı*, cemiyetin üyelerinin çoğunun müştereken sahip oldukları ilk tecrübelerin bir neticesi olarak paylaşılan bir şahsiyet konfigurasyonudur⁵, «aynı müesseselerle temas etmiş olmaktan doğmuş bir psişik ve davranış karakteristikleri grubu» dur⁶. Ontolojik bakımdan, Kardiner'e göre *kül-*

² Linton, R., «Problems of Status Personality», S. S. Sargent ve M. W. Smith'in derlediği *Culture and Personality* (Wenner - Gren Foundation, Basic Book Club ed., 1949) adlı eserde, S. 163.

³ Kardiner, A., «Psychodynamics and the Social Sciences», Sargent ve Smith'in derlediği *Culture and Personality* adlı eserde, S. 64.

⁴ Kardiner, A., *The Individual and His Society* (New-York: Columbia Univ. Press, 1939), S. 7. Yalnız, Kardiner, «cemiyet» ve «kültür» kavramlarını devamlı olarak birbirine karıştırmış ve birbirinin yerine kullanmıştır.

⁵ Linton, R., «Foreward», *The Psychological Frontiers of Society*'de, S. VIII.

⁶ Kardiner, A., *The Individual and His Society*, S. 12.

tür, gene Linton'ın kültür telâkkisine uyarak, araştırmacının yapmış olduğu bir tecruttur⁷. Binaenaleyh, temel şahsiyet yapısı da, ferdî karakter⁸ için olduğu gibi tek tek şahısların tetkik edilmesinden ziyade, bir kültürün muhteva ve organizasyonunun tetkikinden çıkarılmıştır, kültürün kendisi gibi aynı nizamda bir tecrittir.

Kardiner'e göre âdetler, inançlar, pratikler, insan münasebetlerini düzenleyen nizam ve talimatlar, disiplinler, v.s. gibi her mümkün fizikî faaliyet yahut zihnî vaziyet-alış, bir kültürün teşkil edici unsurlarıdır. Bunlardan özel şekilde bahsetmek istediği zaman, Kardiner mos, aile organizasyonu, disiplin, gelenek, âdet v.s. gibi terimler kullanmakta, hepsi için geçebilecek bir kavram olarak da müessese terimi üzerinde durmaktadır. Kardiner, *The Individual and His Society* adlı eserinde *müesseseyi* «bir fertler grubunun (yani bir cemiyetin) tuttuğu, benimsediği, bildirilebilen, müşterek kabule mazhar olan, ihlâl edilmesiyle yahut inhiraf edilmesiyle fertte yahut grupta bazı bozukluklar meydana getiren sabit bir düşünce ve davranış tarzı⁹» olarak tarif etmektedir. Daha sonra yazdığı *The Psychological Frontiers of Society* adlı eserinde ise bu tarifi değiştirmiş ve kavrama psikolojik bir veçhe vermiştir. Bu eserinde Kardiner, müesseselerin «halkın yaptığı, düşündüğü, inandığı, yahut hissettiği şeyler¹⁰» i ifade etmek üzere tarif edilmeleri lâzım geldiğini, onların mihrak noktalarının insan şahsiyeti içerisinde bulunduğunu ve accommodative yahut adaptive bir fonksiyona sahip olduklarını bildiriyor.

Müesseseler, *aslî* ve *fer'î* olmak üzere iki esas grupta mütalâa edilmektedir. *Aslî müesseseler*, aile organizasyonu, iç-grup formasyonu, temel disiplinler, besleme, memeden kesme, müesseseleşmiş çocuk bakımı ve ihmali, anal eğitim ve maksat, obje yahut her ikisini de ihtiva etmek üzere cinsiyet tabuları, maişet teknikleri¹¹, v.s. gibi hususları içerisine almaktadır. Ve fer'î müesseselere nazaran, maişet teknikleri hariç tutulacak olursa, daha eski, daha sabit, iklimden ve iktisadî değişikliklerden daha az müteessirdirler. Kardiner, aslî müesseselerin nasıl meydana geldikleri hususunda bugüne kadar tatmin edici bir izahın yapılmadığını, hattâ yapılamayacağını bildiriyor. Aslî müesseselerin sahip oldukları son şekillerin nasıl ortaya çıktıkları hususunda tarihî bilgiye sahip olmadıkça psikolojinin bu konuda aydınlatıcı olamayacağını ve bu müesseselerin insanın muayyen biyolojik ihtiyaçlarını tatmin etmek gibi imkânlara

⁷ Kardiner, A., *The Individual and His Society*, S. 8.

⁸ Kardiner için «karakter», temel şahsiyet yapısının şahsî varinatıdır. *The Individual and His Society*, S. 12.

⁹ Kardiner, A., *The Individual and His Society*, S. 7.

¹⁰ Kardiner, A., *The Psychological Frontiers of Society*, S. 25.

¹¹ Kardiner, A., *The Individual and His Society*, S. 471.

sahip bulduklarının yegâne bilinen cihazları olduğunu söylüyor. Kardiner, alâkasının büyük tarafını fer'i müesseselerin çıkışlarının izahına ve psikodina-miğine vermekle beraber, gerek aslı gerekse fer'i olsun, eserlerinde bu mües-seselerin gelişme seyirleriyle ve gelişme tarihleriyle meşgul olmamakta, bu sa-hayı alâkasının dışında olarak görmektedir.

Fer'i müesseseler, tabu sistemleri, din, ritüeller, halk-hikâyeleri, masallar, düşünce teknikleri¹², ideolojiler, sanat, v.s. gibi hususları içerisine almaktadır. Kardiner'e göre bu müesseseler ferdin aslı müesseselerle olan temasından doğ-muşlardır ve aslı yahut sabit müesseselerin yaratmış olduğu ihtiyaçları ve ger-ginlikleri gidermek gibi bir vazifeleri bulunmaktadır. Kardiner'e göre, bir izah kavramı, bir operasyonel kavram olarak *temel şahsiyet yapısı*, insanın aslı müesseselerle teması sırasında karşılaştığı bu kabil frustration'lara yapmış ol-duğu reaksiyon tiplerinin müşahede edilmesinden ve çeşitli fer'i müessese telâkkileri ise, bu engelleyici tecrübelerin gayrı meş'urdaki temsilcilerinden, *pro-jektif sistemlerden* çıkarılmıştır. Bu bakımdan Freud'un üniversal bir şahsiyet yapısına delil olarak telâkki ettiği Oedipus kompleksi, Kardiner'de muayyen bir seri aslı müessesenin expression'u olarak ifade edilmektedir.

Kardiner, *The Individual and His Society* adlı eserinde yapmış olduğu müessese tarif ve ayırmasının bir takım teknik güçlükler ihtiva ettiğini gö-rek, *The Psychological Frontiers of Society* adlı eserinde bu hususu yeni baş-tan ele almaktadır. Kardiner, görmüştür ki, müesseseleşmedikleri halde, pro-jektif sistemler için mühim birer kaynak teşkil eden bazı pratikler bulunmak-tadır. Meselâ Alor'da temel olan müessese, annenin bütün gün tarlalarda ça-lışmasıdır; anne bu yüzden çocuklarına kifayetsiz bir şekilde bakmaktadır. Kardiner, bu çocuk ihmalinin kâmilen yaygın bir vaziyette bulunmasına rağ-men müesseseleşmiş olmadığını, zira iyi bir çocuk bakımına karşı konmuş bir müeyyidenin bulunmadığını söylüyor. Bu bakımdan, müessese kavramı yerine *pratikler*¹³ kavramını koymayı düşündüğü gibi, müessese tarifinde yukarıda zikrettiğimiz değişikliği yaparak, daha çok kullandığı bir kavram olarak onu muhafaza etmekte de devam ediyor.

Kardiner, bu ikinci eserinde, keza bazı müesseselerin aslı yahut fer'i mü-esseseler olarak tarif edilmelerinden bir takım güçlüklerin doğacağını söylü-yor. Fer'i müesseseleri teşkil edecek olan projektif sistemlerin bazı mahsulle-rini temyiz etmenin güç olduğunu ve bunların dışında sırf rasyonel menşeli müessese yahut pratiklerin bulunduğunu görüyor. Mamafih, bu aslı ve fer'i ayırmasını, bilhassa temel şahsiyet bir orta terim olarak kullanıldığı zaman, daha sonra yazdığı yazılarda bile muhafaza etmeyi cazip bularak, diğer hal-

¹² Kardiner, A., *The Individual and His Society*, S. 471.

¹³ Kardiner, A., *The Psychological Frontiers of Society*, S. 25.

lerde aslı müesseseler yerine *formative*, fer'i müesseseler yerine de *müştak müesseseler* terimlerini kullanmayı tercih ediyor. Böylece Kardiner'in teknik bakımından «ilerilik» arzettiğini söylediği bu vaziyet gene de güçlükleri çoğaltmaktan ileri gidemiyor. Kavram koyma ve bunları tarif etmede gösterilen bu tereddütler Kardiner'in bu husustaki zafiyetine açık bir delil olmak icap eder. Nitekim, bizzat «temel şahsiyet yapısı» kavramının tarif edilmesinde ve onun muayyen postulâlar halinde ifade edilmesinde bile Linton, teorik sonralığına rağmen Kardiner'den çok daha sarîh ve tam ifadelerde bulunmuştur.

Kardiner, sisteminin bu gelişmesinde, Fromm ve Sullivan gibi, bütün müesseseleşmiş pratiklerin temel şahsiyete tesir edebileceğini ve bu tesirlenmenin hayat seyrinin herhangi bir safhasında olabileceğini söylemekle beraber, bu Yeni-Freudcu'lara nazaran en büyük ehemmiyeti gene de ilk çocukluk safhasına ve aslı müesseselerin yapmış olduğu tesirlere atfetmektedir. Evvelce temel şahsiyetin teşkil edici unsurları olarak sadece bir takım projektif tezahürleri hesaba kattığı halde, sisteminin bu gelişmesinde, bu projektif tezahürlere yahut *Projektif sistemlere* ek olarak *realite sistemleri* veya *rasyonel sistemler* yahut *öğrenilmiş sistemler* dediği yahut da daha gevşek bir tasnifle, (1) projektif sistemler'e, (2) saiklere bağlı olarak öğrenilmiş sistemler, (3) faaliyetlere bağlanmış fikirlerden gayrı hiçbir saikin tazammun edilmediği öğrenilmiş sistemler, (4) realitenin bir kısmı olarak tamamen öğrenilmiş tabu sistemleri, (5) izah yahut ispat yahut gösterilebilen ve yanlışlığı ispat edildiği zaman cerhedilen sırf ampirik realite sistemleri ve (6) değer sistemleri ve ideolojiler dediği şeyleri ilâve ediyor¹⁴. Kardiner, keza, bu şekilde bir sıralamanın, birden beşe kadar olan sistemlerin yaşama, yayılma ve değiştirilme imkânlarıyla kültürel değişimin hududunu göstermek bakımından bir ehemmiyeti bulunduğunu da söylüyor. Kardiner'e göre, en kolay yayılacak olan sistemler saf ampirik realite sistemleridir ve faydalılıkları kolayca görülen el mahareti isteyen tekniklerdir. En az değiştirilebilir olanlar ise gayrı meş'ur olan sistemlerle, içerisinde ancak bazı kısımları şuurlu olan sistemlerdir¹⁵. Bu tasnifte ikinci ve üçüncü olarak zikredilen öğrenilmiş sistemler, ferde spesifik psikosomatik gerginlikleri giderme yolları temin ederler. Değer sistemleri ve ideolojiler ise bütün daha evvelki sistemleri baştan aşağı kateden sistemler olarak kabul edilirler. Kardiner, bu tasnife sokulmuş olan tabu sistemlerinin Linton tarafından teklif edildiğini söylüyor.

Rasyonel ve projektif sistemlerin¹⁶ her ikisi de ferdin tam intibakı için mü-

¹⁴ Kardiner, A., *The Psychological Frontiers of Society*, S. 34.

¹⁵ Kardiner, A., *The Psychological Frontiers of Society*, S. 35.

¹⁶ Rasyonel ve projektif sistemler için Kardiner'in *The Psychological Frontiers of Society* adlı eserinin «What Additional Factors Enter into Basic Personality Structure?» (SS. 30 - 35) ve «Reality Systems and Culture Configurations» (SS. 38-46) adlı talî-bölümlerine bakınız.

him olan sistemlerdir. *Rasyonel* yahut *öğrenilmiş sistemler*, yahut da *realite sistemleri*, ferde şuurlu ve rasyonel bir temel üzerinden öğretilmiş olan sistemlerdir. Bunlar, ferdin muhitine karşı yapmış olduğu faydalı ve makul intibakların, objektif olan idrak ve mekanik maharetlerin üzerine istinad eden, muhite karşı objektif vaziyet-alışlar geliştiren ve ilmi meydana getiren sistemlerdir. İnsanların tabiatla ve birbirleriyle olan münasebetleri, teamül haline gelmiş bir takım vaziyet-alışlar şeklinde keza bu sistemlerin içerisine girerler. Rasyonel sistemler, kontrola ve değiştirilmeye müsait olan sistemlerdir.

Projektif sistemler, yahut Linton'ın tâbiriyle değer - vaziyet - alış sistemleri ise, zevk prensibi, acıdan kaçma veya menfaatin tesiri altında teessüs etmişlerdir. Kardiner, gelişme esnasında anne, baba, kardeşler ve diğer şahıslarla olan münasebetlerden kazanılmış olan heyecanların projektif sistemler için mühim olduklarını söylüyor. Bu gelişme içerisinde meydana gelmiş olan krizler yahut travmatik episode'lar, endişe-korkuların doğmasına sebep olmuştur. Projektif sistemlerin bu yaşanılmış temeli ekseriya unutulmuştur. Projektif sistemler, bu bakımdan, şartlanmış idrakler, mânalar, sevgiler, psikosomatik reaksiyonlar ve davranışlar şeklinde tezahür ederler ve sembolik bir yayılma göstererek sahalarını genişletebilirler. Gayeleri adaptive'dir, acı veren gerginliğin bozucu tesirlerini azaltmaktır; Kardiner'e göre folklorun, dinin ve buna benzer kültürleşmiş fantazilerin fonksiyonu da budur. Nitekim, büyüme kalıbı içerisinde bulunan daha az bir endişe-korku, Comanche'lerde olduğu gibi, daha basit bir projektif sistem meydana getirmiş, buna mukabil kötü geçmiş bir çocukluk, Alor'da olduğu gibi, fevkalâde karışık ve dağınık bir projektif sistemin meydana gelmesine sebep olmuştur. Bir cemiyetin projektif sistemleri, realite sistemlerine tesir ederek onda bir takım değişiklikler meydana getirebilir. Bu entegrasyonun ne şekilde meydana geldiği, ileride teferruatlı bir şekilde görülecektir.

Kardiner, *The Psychological Frontiers of Society* adlı eserinde, Alor ve Plainville, U.S.A. tetkiklerinden elde edilmiş *biyografik* malûmatla temel şahsiyet yapısı kavramının bir kontrolünü yapmak fırsatını buluyor. Tersine bir usulle şahsiyetlerden müesseselere doğru giderek hangi müesseselerin ne gibi tesirlerde bulduklarını keşfe çalışıyor ve biyografilerin neticelerini mukayese etmek suretiyle, Alor tasvirinde göreceğimiz gibi, temel şahsiyet yapısı kavramının keşfedilmemiş imkân ve sahalarının bulunup bulunmadığını araştırmak fırsatını elde ediyor.

Kardiner için temel şahsiyetin teşekkülünde fert üzerine yapılmış olan en mühim tesirler ilk tesirlerdir. Bu tesirler, ferdin sonraki hayatında meydana getirilmiş aksi bir takım mühim tesirler bulunmadıkça var olmakta devam ederler ve şahsiyet için gayri meş'ur bir zemin teşkil ederler. Binaenaleyh, Kardi-

ner için de, Freud'da olduğu gibi, *çocukluk tecrübesi ve irrasyonel gayri meş'ur* büyük bir ehemmiyeti haizdir. Bu bakımdan o, diğer Yeni-Freudcu'lara nazaran daha ortodoks bir Freudcu'dur. Fakat Kardiner için Freud'un tek hat istikametindeki ve biyolojik terimlerle yaptığı psikoseksüel çocuk gelişmesi tasviri kifayetsizdir. Katı Freudcu teoride içgüdülerin sabit safhalardan geçerek tatmin edilmeleriyle ferdin müesseseleri yaratması yerine, Kardiner'de ferdin intibak sistemlerini yaratmada müesseselerin oynamış olduğu rol üzerinde ehemmiyetle durulur. Freud'a göre Oedipus kompleksi ve kastrasyon kompleksi sosyal yapı içerisinde birer nüve olarak telâkki edildikleri halde ve müesseseler fücra karşı yapılmış merkezî bir mücadeleden doğdukları halde, Kardiner için bu gibi kompleksleri yaratan sosyal organizasyondur. Kardiner'e göre, *Oedipus kompleksi*, aynı bir obje üzerine olan tabiyet ve cinsiyet arzularının bir karışımını temsil eder ve obje de ferdin içinde bulunduğu kültür tarafından tayin edilir¹⁷. Keza *endişe-korku* da id'i, ego'yu ve superego'yu ayrı entiteler olarak tazammun eden bir iç mücadelesinden doğmaz; bu korkular, muayyen ilcalar disipline maruz bırakıldıkları için meydana gelirler ve *nevroitik* bir endişe-korku, daima ferdin varlığını yahut emniyetini tehdit eder olarak telâkki ettiği bir şeyle mücadele etmek imkânlarının kifayetsizliğine ve intibaksızlığa işaret eder. Kardiner'e göre kültürel bakımdan fazla bir komplekslik, emniyetsizlik, yarışma yahut tecavüzkârlık kendi başlarına nevrozluğun sebepleri olarak telâkki edilemez. Bunlara, intibak mekanizmalarının hassasiyet seviyesini arttırmak suretiyle karşı konabilir. Kardiner'e göre sebep olmak bakımından ehemmiyetli olan, şahsiyetin sahip olduğu imkânlarla karşılaştığı problemler arasındaki *interaction*'dur¹⁸. *Nevrozluk*, bu *interaction*'da, Tanala-Betsileo'da göreceğimiz gibi, intibak mekanizmalarının kifayetsizliği halinde ortaya çıkar.

¹⁷ Kardiner, Oedipus kompleksi karşısındaki vaziyetini Marquesa kültürünün tahlili münasebetiyle sarıh bir hale koymuştur: «Sosyal organizasyonu yaratan Oedipus kompleksi değil, fakat vaziyet tersinedir», diyor, *The Individual and His Society*, S. 246. Keza aynı eserin 410 ve 480 nci sahifelerine de bakınız.

¹⁸ Endişe-korku ve nevrozluğa ilgili fikirler için *The Individual and His Society*'nin «Culture and Neurosis» (SS. 413 - 419) talî - bölümüyle, aynı eserin 464 ve 474 üncü sahifelerine bakınız. Keza *Culture and Personality*'deki «Psychodynamics and the Social Sciences» (SS. 59-71) adlı yazısı ile daha etraflı bir ele alış için Kardiner'in, P. Hoch ve J. Zubin'in derlediği *Current Problems in Psychiatric Diagnosis* (New-York: Grune and Stratton, Inc., 1953) adlı eserdeki «The Relation of Culture to Mental Disorder» (SS. 157-179) yazısına bakınız.

Seminer Çalışmaları ve «Sentez»

Yukarıda belirtmeye çalıştığımız bu fikirlere sırf spekülâtif olarak ulaşılmış değildir. Kardiner, klinik tecrübeleri olan usta bir psikoanalizci, seminerlere katılan antropologlar ise geniş saha tecrübeleri bulunan kimselerdir. Linton, kavramın gelişme seyrini belirtirken, Kardiner'le birlikte çalışmaya başladıkları 1937 senesinden evvel, her ikisinin de ayrı ayrı bakımlardan ve ayrı ayrı hususlara ehemmiyet vererek kültür ve şahsiyetin birbirleriyle olan münasebetleri üzerinde uğraşmış olduklarını, fakat henüz o zaman için temel şahsiyet tipi gibi bir kavrama ulaşamadıklarını bildiriyor. «Dr. Kardiner'in çalışmaları», diyor «bilhassa muayyen projektif sistemlerin muayyen müesseselerin gelişmesi ve devamı üzerine yapmış olduğu tesirlerle ilgili idi. Esasen o, bu çalışmalarının neticesini muhtelif yazılar halinde neşretmiş bulunuyordu. Benim kendi esas alâkam ise, kültürün şahsiyetin muhtevasıyla olan münasebeti ve bir sosyal sistem içerisinde fertlerin muayyen durumlara intibakları meselesi üzerinde idi. Bu çalışmanın neticesi de 1936 yılında neşredilmişti¹⁹. Henüz ikimiz de farklı cemiyetler için farklı şahsiyet tipleri bulunduğu hususunda bir kavrama ulaşmış değildik», diyor²⁰. Linton, psikoloji ve antropoloji için mühim tazammunları olabilecek bu kavramın bu *beraber çalışma* tarihinden itibaren ve beraber çalışmanın bir mahsulü olarak ortaya çıktığını söylüyor.

Gene bu teşebbüsün tarihiyle ilgili olarak Cora Du Bois, *The People of Alor* adlı eserine yazdığı «Önsöz» de şu açıklamada bulunmaktadır: «Dr. Kardiner'in davetiyle 1936 İlkbaharında New-York Psikoanaliz Cemiyeti'nde birlikte çalışmak üzere bir seminer aktettik. Seminer ertesi senenin Baharında da tekrar edildi. Başlangıçta, Freudcu bir sosyolojinin büyük kısmının cemiyet araştırmacısı için niçin kabul edilemez olduğunun bir münakaşasını yapmak zarureti hasıl oldu. Buradan, neşredilmiş materyele dayanarak kültürlerin tasvirlerine geçtik. Her kültür için, stereotipleşmiş olmasa da cemiyet içerisinde fertler için ziyadesiyle formative olarak görünen hem müesseseseleşmiş, hem de informal olan faktörleri temyiz ve tefrik etmeye çalıştık. Güzel bir teşebbüs, güzel bir iş olmasına rağmen neticelerimizi tahkik etmek imkânını bulamadık.» «Başka maksatlar için toplanmış tasvirî mahiyette olan materyel, hayatî görünen noktalar için veri olamıyordu ve bunların hiçbirisi tam bir karakter yapısı

¹⁹ Burada Kardiner bakımından bahis konusu edilmiş ve neşredilmiş olan yazılar şunlardır: A. Kardiner, «The Role of Economic Security in the Adaptation of the Individual», *The Family* (Sept., 1936); «Security, Cultural Restraints, Intra-social Dependancies and Hostilities», *The Family* (Sept., 1937). Linton'ın 1936 da çıkmış eseri ise *The Study of Man* (New-York: Appleton-Century-Crofts) dir.

²⁰ Linton, R., «Foreward», *The Psychological Frontiers of Society*, SS. V-VI.

tasviri ve bunun dinamiğini veremiyordu» diyor²¹. Du Bois, nihayet saha araştırması yapılmasının zaruri olduğu kanaatine ulaşıldığını, kendisinin bu mak-satla Alor araştırmasına gittiğini, kendisinin bulunmadığı bu iki senelik araş-tırma müddeti esnasında Linton'la birlikte devam ettirilmiş olan seminerlerin bir mahsulü olmak üzere Kardiner'in *The Individual and His Society* adlı ese-rinin neşredildiğini bildiriyor.

Kardiner-Linton çalışması başlamadan evvel, Kardiner, Du Bois'in yazılı edebiyattan topladığı Trobriand, Kwakiutl ve Chuckchee kültür malzemesi üzerinde ve Ruth Benedict ve Ruth Bunzel gibi iki antropoloğun Zuni hak-kında vermiş oldukları şifahî malûmat üzerinde çalışmış bulunuyordu. Linton bu çalışmalara ve *The Individual and His Society*'ye kendi araştırmalarından Marquesa ve Tanala-Betsileo kültürleriyle ilgili kültür malzemesi getirmiş, *The Psychological Frontiers of Society* adlı kitaba ise Comanche kültürünün bir tasviri ile katılmıştır. Du Bois, Alor tetkikinden getirdiği malzeme ve kiti-bı ile, James West ise küçük bir Amerikan cemaati üzerinde yaptığı *Plainville, U.S.A.*²² araştırmasıyla iştirak etmiştir. Binaenaleyh, temel şahsiyet kavramının meydana gelmesinde bu kültürlerden ve Batı kültürlerinden edinilen bilgiler-le, kısmen Pomo, Navaho, Tapirape, Sikh ve Ojibwa kültürlerinden edinilen bilgilerin büyük tesirleri olmuştur.

Bu şekilde kurulmuş olan bu *Columbia semineri*, ilk kültür ve şahsiyet se-mineri olmamıştır. Edward Sapir'in çalışmaları ve John Dollard ile Yale Üni-versitesi'nde 1932 - 33 sıralarında açtığı bir seminer, kültürün fert üzerine yap-tığı tesirlerin incelenmesinde mühim tarihî bir rol ifa etmiştir. Şüphesiz, Kar-diner'in Columbia semineri o zamana kadar Birleşik Devletlerde kültür ve şahsiyet münasebetleri üzerinde yapılmış bu çeşit teşebbüslerin veya birlikte çalışmaların hepsinden daha şümüllü, daha verimli ve tesirli olmuş, Kardiner - Linton tesiri bu çeşit edebiyatta muhtelif şekillerde aksetmiştir²³. Bugün, kül-tür ve şahsiyet münasebetleri konusunda, çocuk bakım tarzlarıyla projektif sistemler arasındaki münasebet üzerinde, Kardiner'den gelen fakat psikoanaliz kavramlarını behavior teorisi ile birleştirmek ve onun terimlerini kullanmak

²¹ Du Bois, C., *The People of Alor* (Minneapolis: The Univ. of Minnesota Press, 1944), SS. V-VI.

²² West, J., *Plainville, U.S.A.* (New-York: Columbia Univ. Press, 1945). Bu araş-tırma, biyografiler ve tahlilleriyle *The Psychological Frontiers of Society*'de 259-412 nci sa-hifeler arasında bulunmaktadır.

²³ Bu tesiri, kültür ve şahsiyetle ilgili İngilizce olarak intişar etmiş hemen hemen her eserde, hiç olmazsa bir iki not şeklinde dahi görmek kabildir. Bu bakımdan bunların zikredilmesi fazla yer işgal edeceği ve ayrı bir konu teşkil edeceği için geçiyoruz.

suretiyle bu tesirler, Whiting ve Child'da²⁴ ve Wright'ta²⁵ çok daha mühim bir araştırmaya istikametine girmiş bulunuyor. Columbia tipi seminerler sadece muhtelif birlikte çalışmaların yapılmasında örnek olmakla kalmamıştır; ayrı ayrı bilim kollarının *entegrasyonu*'na varacak kavramların ihdasına da vesile olmuştur. Bu çalışmalardan sonradır ki, kültür ve şahsiyet konusu üzerinde psikiatristlerle antropologların birlikte çalışmaları büyük bir hız kazanmağa başlamıştır. David Levy, Henry'lerle, Mirsky ve Bunzel ile; E. H. Erikson, Mekeel ve Kroeber ile; Leighton'lar Kluckhohn ile; Kızılderili Eğitimi Araştırma Projesi'inde birçok mütehasıs birlikte çalışmalarda bulunmaya başlamıştır. Bu çalışmalar neticesinde antropolojiye ve sosyolojiye psikolojik ve psikiatrik kavram ithal etmek bakımından Rivers, Malinowski, Sapir, M. Mead ve Benedict tarafından açılmış olan çığır daha da kuvvetlenmiş ve çeşitlenmiştir; diğer taraftan antropolojik tesirlerle Fromm, Horney, Sullivan, Kardiner ve Erikson'da psikiatri, fazlasıyla sosyal-kültürel bir kisveye bürünmüştür.

Kardiner, Columbia semineri çalışmalarıyla Fromm, Sullivan, Mannheim, Lynd, Sorokin ve sonradan Parsons ve arkadaşlarının Genel Aksiyon Teorisiyle yapmak istediği gibi bir entegrasyon teşebbüsünde bulunmak istemiştir. Şahsiyeti sosyal-kültürel olayların merkezî noktası olarak almış, ikiye ayırdığı müesseseleri ve sosyal-kültürel olayları bu şahsiyete nispetle anlamaya çalışmıştır. Bu bakımdan, ilgilendiği olayları en iyi şekilde izah edebilecek bir teknik olarak da psikoanalizi tercih etmiştir. Kardiner, bununla, ne derece başarılı olacağı şüpheli bulunmakla beraber, sosyal ilimlerin bir «*sentez*» ini meydana getirmek istemiştir. Kardiner bu maksadın tahakkuku için tekniğini devamlı olarak yenilemiş, temel şahsiyet konusu üzerine neşrettiği iki büyük kitabının tekniğinin gelişmesiyle ilgili olduğunu söylemiştir. Muhakkak ki, daha da incelteeği bu tekniğin esas başarısı, Batı kültürünün gelişme seyrinin tahlilinde göstereceği başarıya bağlı olacaktır. Kardiner, büyük ehemmiyet verdiği bu konudan *The Psychological Frontiers of Society* adlı eserinin son faslında bahsetmekte ve onu ayrı bir eser halinde geliştireceğini vadedmektedir.

Kardiner, bir vesileyle, yapılmış olanları sosyoloji olarak telâkki ettikleri için meslektaşlarıyla konuşmaya ve istişarede bulunmaya imkân bulamadığından bahsetmiştir²⁶. Diğer taraftan, bugün hiçbir sosyolog ve antropolog da bu kavram ve çalışmaların sosyoloji ve antropoloji olduğunu söyleyecek kudrette

²⁴ Whiting, J. W. M. ve Child, I. L., *Child Training and Personality* (New Haven: Yale Univ. Press, 1953). Bilhassa başkalarına ve Kardiner'e karşı kendi durumlarını belirttikleri «Introduction» (SS. 1-15) kısmına bakınız.

²⁵ Wright, G. O., «Projection and Displacement: A Cross-Cultural Study of Folk-Tale Agression», *Journal of Abnormal and Social Psychology* (1954), Cilt 49, SS. 523-528.

²⁶ Kardiner, A., *The Psychological Frontiers of Society*, S. XIX.

değildir. Esasen Kardiner diğer bir vesileyle, geliştirdiği psikodinamik tekniğin tatbikinin zor ve çok fazla ihtisas isteyen bir iş olduğunu, usta olmıyan eller tarafından tatbik edilmesinin iyi neticeler veremeyeceğini de söylemiştir²⁷. Acaba bu, sosyal ilimlerin entegrasyonuna pratik bakımdan bir zarar getirmiş olmyacak mıdır? Bu iki vaziyet, bir entegrasyon veya «sentez» isteniyorsa, yapılı ve tesirlerini bir başarı olarak kabul etmemize rağmen, Kardiner'i, kavram ve tekniklerini yeni baştan gözden geçirmeye zorlyacaktır.

K ü l t ü r v e Ş a h s i y e t M ü n a s e b e t i

Kardiner iddia etmiştir ki, kültürel şekilde teessüs etmiş muayyen çocuk bakımı, çocuğu ele alma teknikleri, ana-babaya karşı takınılacak temel vaziyet-alışları şekillendirmek hususunda bir tesirde bulunurlar ve bu vaziyet-alışlar ferдин zihni donatımında devamlı olarak var olmak bahtiyarlığına sahiptirler. Bunun için, bu temel heyetlerin yaratılmasına sebep olan tecrübe ve yaşanışı meydana getirmiş olan müesseseler, aslı müesseselerdir. Dinî ideolojiler ve yalvarma metodları, çoğu kısımları için bu temel heyetlerle tutarlı, birbirlerine uyan bir vaziyettedirler ve muhtemelen onlardan projeksiyon olarak bilinen bir vetire ile çıkarılmışlardır. Diğer kelimelerle söyliycek olursak, aslı müesseseler, diğer müesseselerin gelişmesinde müteakiben aksettirilmiş olan projektif sistemler için zemin hazırlarlar. Projektif sistemlerin bir neticesi olarak gelişmiş olan müesseselere Kardiner, bunun için, fer'i müesseseler demiştir. Kardiner'e göre aslı yaşanırlarla sonuçlar arasında projektif tezahürleriyle temyiz edilebilen temel şahsiyet yapısı denebilen bir varlık bulunmaktadır. Aslı müesseseler temel şahsiyet yapısını meydana getirmişlerdir; bu da dönüp fer'i müesseseleri meydana getirmiş, ferдин diğer yerleşmiş müesseselere ve yeniliklere karşı yapacağı reaksiyonları tayin etmiştir. Mevcut müesseselerde meydana gelmiş bir değişiklik daha ziyade aslı müesseseler vasıtasıyla temel şahsiyet yapısında bir değişikliğe sebep olmuş, bu ise mevcut müesseselerin değiştirilmesine yahut yeniden tefsir edilmesine sebep olmuştur. Binaenaleyh, *bir temel şahsiyet araştırması*, sadece muayyen cemiyetler için temel şahsiyet yapılarının neler olduklarını kestirmekten ibaret değildir, bu yapıların nasıl meydana geldiklerini ve kültür üzerine ne gibi tesirlerde bulduklarını, yani kültürlerle bu temel şahsiyet yapıları arasında ne gibi fonksiyonel münasebetlerin bulunduğunu da araştırmaktır.

Temel şahsiyet bir *orta terim* olmak üzere aslı müesseselerle fer'i müesseseler arasında bulunduğu düşünölen münasebetler, evvelâ dinin çocukluk tec-

²⁷ Kardiner, A., *The Psychological Frontiers of Society*, S. XVII.

rübeleriyle olan ilgisinin gösterilmeye başlamasıyla meydana çıkarılmıştır; zamanla da içerisine çok daha fazla faktörü alacak şekilde genişletilmiştir. Linton'ın tasvir ettiği Tanala kültürü gibi bir kültürün tahliliyle görülmüştür ki, ferdin ced tanrılarla olan münasebeti çocuğun babasıyla olan münasebetine fazlasıyla benzemektedir. Tanala folkloru tipik bir baba-oğul münasebeti göstermiştir; bu münasebet içerisinde kıskançlık baskı altına alınmış ve onun yerine pasif bir kadını vaziyet-alış ortaya çıkmıştır. Marquesa mitoslarında ise hiçbir baba nefreti yaratılmamış, bu baba nefretinin yerine kuvvetli bir kadın korkusu, nefret ve itimatsızlığı kendisini tekrar tekrar ifade etmiştir. Keza, bu araştırmalar sırasında, müesseselerin birçoğunun muayyen bir cemiyetin hayatında, gıda tedariki gibi spesifik bir şarta doğru yönelmiş olduğu da gösterilmiştir. Görülmüştür ki, Marquesa adalarındaki gıda endişe-korkusu fertlerde, kendilerinden özel değer sistemlerinin olduğu kadar muayyen dinî pratiklerin de çıktığı bir spesifik entegratif sistemler serisi yaratmıştır. Yaşanılmış tecrübeler değiştikçe, folklor ve dindeki projektif sistemlerin mahsullerinin değişmekte olduğu bulunmuş, bu da araştırmacılar için bir ip ucu teşkil etmiştir²⁸.

Kardiner, temel şahsiyet yapısı kavramını ilk defa tam bir şekilde denemek ve geliştirmek fırsatını Linton tarafından tasvir edilen Marquesa kültürünün tahlilini yaparken elde etmiştir²⁹. Marquesa cemiyeti zaman zaman vahim açlık devrelerine maruz kalan bir cemiyettir. Alınmış olan bütün tedbirlerle rağmen büyük bir açlık tehlikesi cemiyeti tehdit etmekte ve şiddetli bir açlık endişe-korkusunun yaratılmasına sebep olmaktadır. Bu cemiyette erkeklerin kadınlara olan nispeti iki buçuğun bire nispeti gibidir. Kat'i olarak izah edilemeyen sebeplerden dolayı meydana gelmiş olan bu fark, sosyal hayatta muhtelif akisler bırakmıştır. Aile organizasyonu polyandry'dir; hemen hemen her hane bir kadın, baba mevkiinde olan bir baş koca ve bir iki veya daha fazla talî kocalardan, yaşlı insanlardan ve çocuklardan meydana gelmiştir. Genç kadın erkekleri cinsel bakımdan tatmin etmekle uğraşırken, evin diğer işlerinde yaşlı kadınların büyük yardımları olur. Ailenin ekonomik bütünlüğünü sağlayacak ve onu sosyal mertebe bakımından yükseltecek olan talî kocaların aileye intisapları, evin hanımının onları cinsel bakımdan tatmin etmesine bağlıdır, hattâ evde bulunan uşakların bile bu tatminden kendilerine pay çıkardıkları olur. Bu bakımdan kadının hane içerisinde esas fonksiyonu cinseldir, cinsî cazibesiyle erkekleri devamlı olarak ailenin etrafında tutmak yahut

²⁸ Kardiner, A., *The Psychological Frontiers of Society*, S. 23.

²⁹ Marquesa kültürü ile ve tahliliyle ilgili bilgiler, Ralph Linton'ın *The Individual and His Society*'ye yazdığı «Marquesan Culture» (SS. 137-196) adlı yazısı ile Kardiner'in yaptığı tahlillerden alınmıştır (SS. 197-250).

yenilerini cezbetmektir. Bu yüzden evlenilirken cinsel bakımdan en cazip ve usta kızlar seçmeye çalışılır. Kardiner, göreceğimiz gibi sosyal yapının gösterdiği bu özellikte kadın-kıskançlığı psikolojik olayının rasyonel şekilde baskı altına alınmasının delillerini bulacaktır.

Kadının cinsel tarafına verilmiş olan bu ehemmiyet, onların annelik rollerinin ehemmiyetini azaltmıştır. Aşk oyununda mühim bir yer işgal eden göğüslerin bozulmaması için hemen hemen hiç, yahut da annenin arzusuna tâbi olarak pek az bir meme verilir. Linton, çocuğu emzirmenin, onun gelişmesini güçleştireceğine ve hususiyetle onu âsi yapacağına dair bir rasyonalizasyonun bulunduğunu söylüyor. Anne çocuğunu, ağaç kabukları içerisinde taş sundurma üzerine sırt üstü yatırarak, hindistan cevizi sütü karıştırılmış bir hamurla beslemektedir; besleme ameliyesi çocuğu verilenleri çok süratli olarak yutmağa zorlayacak şekilde seri ve kabadır. Fakat çocuğun asıl bakım ve korunması, babaya ve daha ziyade talî kocalara bırakılmıştır. Çocuğa en büyük yakınlığı gösterenler de kocalarla ailenin dışında halalar ve daylardır.

Çocuklar gayet serbest bir şekilde ve pek az bir disiplin tatbik edilerek büyütülür; hattâ hanenin en büyük çocuğuna hiçbir disiplin tatbik edilmez. Bununla beraber, tabuların ihlâl edilmesinden doğacak korkularla, mefruz cadı karılardan, *vehini-hai*'lerden ve gerçek yamyamlardan gelecek tehlikelerin yarattığı korkular mevcuttur. Çocuk korkutulmaz, fakat uzaklara gitmenin tehlikeli olacağı ve bundan kendisini ancak yetişkinlerin koruyacağı hissi uandırılmıştır. Nezaret gayet gevşek cinstendir; tehlike muayyen bir şahıstan uzaklaşmış olmaktan doğmaz, fakat yalnız olmaktan doğar. Çocuğa ergin oluncaya kadar da hiçbir ekonomik mükellefiyet yüklenmez ve hiçbir sanat öğretilmez. Linton kız olsun, erkek olsun, haneyi tevarüs edecek olan en büyük çocukların doğar doğmaz aile reisi telâkki edildiklerini, bu «bebe aile reisleri»nin hemen hemen istedikleri her şeyi yapabileceklerini, ailesiyle çekiştikleri zaman sekiz yahut dokuz yaşlarında bir oğlan çocuğunun mahallî reis olan babasını ve ailesini eve girmekten menettiğini, başı üzerine koymuş olduğu tabuyu kaldırıncaya kadar, ailenin evin ön bahçesinde kamp kurmak zorunda kaldığını ve çocuğun da bundan gayet mesut görüldüğüne şahit olduğunu bildiriyor.

Çocukların cinsiyet uzuvlarıyla oynamaları daha ilk devreden itibaren görülen ve müsaade edilen bir pratiktir. Masturbation, çocuk hayatına zaten ana-baba tarafından sokulmuştur. Hattâ yaratılmış olan gerginlikleri gidermek, çocuğu yatıştırma için kızlara yapılmış olan masturbation'un ve çekiştirmelerin kadın tenasül uzvunu dış cepheleriyle büyüteceğine ve güzelleştireceğine inanılır. Cinsel münasebet, çocukların kendi evlerinde ve merasimli ziyafetlerden sonra verilen müsaade devrelerinde sık sık şahit oldukları bir şeydir. Kü-

çük yaştan itibaren, kızlar cinsel sahada yetiştirilmeğe çalışılır. Bir yahut iki kızdan ve birçok erkekten meydana gelmiş olan genç grupları, merasimli ziyafetlerden sonra cinsel münasebetlerde bulunurlar; dansların başında tamamen giyinik olan kızlar, bitirdikleri zaman tamamen soyunmuş olurlar. Bu merasimli ziyafetlerin bitiminde bilhassa ziyaretçiler bulunduğu zaman, herkesin huzurunda çiftleşmelerde bulunulur ve kadınlar tatmin ettikleri erkeklerin sayısının çokluğuyla övünürler. Bu gençler evlendikleri zaman da ekseriya bir hane teşkil ederler.

Kardiner, kadın kıtlığı aslı olayının Marquesa cemiyetinin her cephesine tesir edecek bir vaziyet yarattığını söylüyor. Gerçekten bu olay aile yapısına, çocuğun ana, baba ve talî kocalarla olan münasebetlerine, erkeklerin bir diğeriyle olan münasebetlerine tesirde bulunmuş, hattâ kadınlar arasında bir kıskançlığın yaratılmasına sebep olmuştur. Linton, Marquesa erkeklerinin birbirleriyle gayet iyi bir şekilde geçindiklerini, ancak içkili oldukları zaman kadın yüzünden bazı kıskançlık kavgalarının çıktığını, fakat tarafların akabinde özür dileyerek barışıklarını bildiriyor. Bu vakıa bize cemiyette kıskançlığın büsbütün yok edilemediğini gösteriyor. Bu takdirde erkeklerin birbirleriyle iyi geçinmelerini sağlayacak ve alenî kıskançlığı önleyecek ne gibi baskı ve telâfi mekanizmaları bulunmaktadır?

Biliyoruz ki, çocuk, kendi evinde bir kadının birkaç erkeğin cinsel ihtiyacına cevap vermekte olduğunu görerek büyümektedir. Çocuklar hiçbir temel disipline maruz bırakılmadan büyütülmüşler ve cinsel gaye de nehyedilmemiştir. Bu faktörler şüphesiz fertte, bir gurur meselesi yaratmadan aynı bir objenin başkaları için de cinsî tatmin sağlayacağı fikrini uyandıracaktır. Diğer taraftan, cinsel kıskançlığa karşı konmuş hiçbir müeyyide bulunmadığı halde, erkekler arasındaki tesanüt ve işbirliğinin korunmasını sağlayacak ve dolayısıyla kıskançlığı önleyecek bir takım pratikler mevcuttur. Biliyoruz ki, cemiyette büyük bir gıda endişe-korkusu bulunmaktadır ve gıda istihsalinin ve kullanılacak eşya imali mükellefiyetinin büyük kısmı, hattâ hemen hemen hepsi erkeğin hissesine düşmektedir ve şiddetli bir tabu olarak, kadın, erkeklerin gıda tedariki için birlikte çalışmak zorunda oldukları balık avlama sahaları gibi yerlere giremez. Keza kadın, tenasül uzvu üzerine and vermek suretiyle bir savaşı durdurabilir. Kardiner, bu son âdetin, biri kadın tenasül uzvu üzerine mücadele etmenin bir felâket ifade ettiği, diğeri ise, kadının, cinsî zevklerden mahrum etmek kabiliyetinin bulunmasıyla erkek üzerinde büyük bir kuvvete sahip olabileceği gibi iki muhtemel tefsiri bulunabileceğini söylüyor. Mamafih, bu ihtimallerin ikisi de, kadın üzerine kavga etmenin (kıskançlığın) tehlikeli sonuçları bulunabileceğine dair gayrı meş'ur bir hisse işaret etmektedir. Bunlardan başka kıskançlığın baskı altına alınmasında şuurlu bir faktör de işle-

mekte ve gördüğümüz gibi, bundan hem aslı, hem de talî kocalar karşılıklı olarak maddî refah, korunma ve cinsel tatmin gibi maddî-manevî bir takım avantajlar sağlamaktadırlar.

Erkekler arasındaki kadın kıskançlığının bu şekilde baskı altına alınmasının ve dayanışmanın korunmasının Marquesa cemiyeti için bir takım mühim sonuçları olmuştur; biolojik babalık bilindiği halde babalığın ehemmiyeti azalmış, babası kim olursa olsun aile potestas'ını en büyük çocuk tevarüs etmiştir; erkekler arasındaki tesanüde gayrı şuurî olarak verilmiş olan bu ehemmiyet, keza erkeği, kılığına rağmen kadına karşı bir ilgisizlik ve itimat etmeyi göstermeğe sevk etmiştir. Kadın, folklorda, devamlı surette pek nahoş bir şekilde aksettirilmiş ve doymak bilmez yamyam bir hayvan olarak düşünülmüştür. Kardiner, folklorun, münhasıran erkek olan âyin papazları tarafından nesilden nesile aktarıldığını düşündüğümüz takdirde, bu tek-tarafli temsil edilışteki prejüjenin bazı delillerini görmenin kabil olabileceğini söylüyor. Bu prejüje de, bir erkek görüş noktasıdır; derine yerleşmiş olan bir kadın nefret ve itimatsızlığının pozitif delilidir. Ve erkekler arasındaki kıskançlığın baskı altında tutulmuş olmasının bir sonucu olarak, kıskançlığın ve bir erkeğin diğerine karşı duymuş olduğu nefret yahut kıskançlığın tesiriyle meydana gelmiş olan aggression'un kadına tevcih edilmesidir.

İster ilk çocukluk hayatında anne alâkasının bulunmayışından, isterse kadının sayıca az olmasının doğurduğu müteakip frustration'lardan olsun, temel sahsiyete tesir edecek ve doğrudan doğruya olmamakla beraber, korunma ve sevgi hasretinin tatmin edilmediğini gösterecek pek çok delilin bulunduğu görülüyor. Folklorda kadın, bir yamyam, bir iğfal edici, bir siren-biçimi mahlûk, çocukların arzularını kendi arzularına kurban eden bir kimse, çocukların yiyeceklerini çalan bir hırsız ve çocuklardan ve genç erkeklerden istifadeye kalkışan bir insan şeklinde temsil edilmiştir. Gerçekte bu vasıflandırmalar bilfiil yapılmış olan davranışların çoğuna uymamaktadır; kadının, bu mitoslarda yamyam bir mahlûk olarak temsil edilmesi gerçeğin ciddi surette tahrif edilmesidir, zira cemiyette gerçek yamyamlar ve çaldıkları çocukları bazı kere çengellere asarak tanrılara kurban edenler erkeklerdir.

Marquesa mitoslarının tahlili, keza, gösteriyor ki, yenilme-yutulma korkusu gibi bir korkuyla cinsel fiil arasında açık bir münasebet düşünülmektedir. Bu mitoslarda kadın, yamyamca vasıflarını ancak erkek tarafından cinsel bakımdan tatmin edildiği takdirde kaybetmektedir. Erkek açıkça istismar edilen bir kurban, erkek tenasül uzvu ise bir besleme organıdır. Bu hikâyelerde, görülüyor ki, Batı kültüründe masum kızların işgal ettikleri yerleri Marquesada genç delikanlılar işgal etmektedir. Bu kültürde hayvanca hisleri kabarmış olan erkeğin yerini kadın almıştır. Diğer taraftan bu kültürde Oedipus komp-

leksinin bulunduğuna dair hiçbir emareye rastlanmamıştır. Buna mukabil mitoslarda baba-kız evlât fücurunun çok sarıh bir şekilde ifade edildiğini görüyoruz. Bunlar şüphesiz çocukların anneleriyle ve babalarıyla olan münasebetlerinin bir ifadesidir. Bir Elektra kompleksinin bulunması, keza ters yönden, baba ve kız evlât arasında kuvvetli müşfik münasebetlerin bulunmasının bir delilidir. Kardiner, doğrudan doğruya olmıyan bütün bu delillerin bir nevrotik tahrif olarak telâkki edildikleri takdirde izah edilebileceklerini söylüyor. İzahları için de yegâne ip ucu, *gıda endişe-korkusu, çocukluktaki anne ihmali ve frustration*'lar için gayrı şuurî ehemmiyeti olan *yetişkin cinsel tecrübesi gibi aslı yaşanışlardır*. Kardiner, biliyoruz ki diyor, çocuk yahut yetişkin olarak Marquesalı erkek, kadının kendisine ait olduğuna dair bir his beslemekte ve inanmakta kabiliyetsizlik göstermektedir.

Cemiyet içerisinde çocuğun gerçek koruyucuları talî kocalar ve daha az olmak üzere babalardır; bunlarla mukayesede koruyucu ve bakıcı olarak anne ihmalkârdır. Bu vakıa ve tahdit edici hiçbir disiplinin bulunmayışı çocuğun erkeklere karşı arkadaşça bir vaziyet-alış geliştirmesi için zemin hazırlamıştır, keza sonraki kıskançlığın baskı altına alınmasını da kolaylaştırmıştır. Anne zalimdir, frustre etmektedir; halbuki evdeki erkeklerden nefret etmeye hiçbir sebep yoktur. Kardiner, çocukla erkekler arasında kurulmuş olan bu tabiyet münasebetinin erkekler arasında bir homoseksüelliğe kadar gittiğini söylüyor. Linton, Marquesa'daki erkek homoseksüelliğinin «mutual masturbation», «mutual fellatio» şeklinde lütülik ve pek nadir olarak da kadın rolü ifa eden ve bazan da, hakir görülmekle beraber, talî kadınlar olarak evlere giren, fakat hiçbir zaman baş kadın mevkiini işgal edemiyen transvestite'ler şeklinde tezahür ettiğini bildiriyor. Birçok izahları daha bulunabilmekle beraber, bu homoseksüelliklerin karşılıklı olanlarının daha yaygın bulunmasına ehemmiyet izafe etmek icabeder.

Marquesalıların sistemleştirilmiş bir din anlayışları vardır. Bu sistem içerisinde en yüksek seviyeyi teşkil eden büyük yaradış ve tabiat tanrılarını halkın çoğunluğu bilmez. Halk için aktif ve mühim olan, gerçekten bu insanlara yakından ilgilenen tanrılar insan menşeli olanlardır. Bu tanrılar, ya kabîle reisleri ve vahiy papazlarının, yahut da daha az ehemmiyetli olmak şartıyla meşhur sanatkarların tanrılaştırılmış ruhlarıdır. Tanrılaştırma ameliyesi bir merasimle olur. Ölümle ruh, vücudu devamlı olarak terkettikten sonra, tanrılaştırılacak ruh için vücudun on parçasının herbirisi için bir tane olmak üzere on insan kurban etmek zarureti vardır. Merasimin hazırlanması ve tutsakların temin edilmesi, belirsiz bir zaman alır; bu müddet zarfında ölü, diğer ölümler gibi mumyalanmıştır ve beden yok edilmeden evvel merasimin yapılması ve şahsın tanrılaştırılması icap eder. Kurban edilmiş olan insanların ruhları, tanrılaştırıl-

miş olan ruh tarafından massedilmiş olur ve kendi başlarına var olma özelliklerini kaybederek, tanrılaştırılmış olan ruhun kuvvetine ilâve edilirler, böylece de tanrı insan-üstü bir kuvvet ve kudrete yükseltilmiş olur. Tanrılaşmış olan bu ruh artık, diğer tanrı ve tanrılaştırılmış reis ve papazların buldukları göğe yükselmiştir. Böyle bir tanrı sık sık kabilesini dolaşır, geldiği zaman da kendi ahfadını cezalandırmaktan çok, güçlüklerle karşılaşmış iseler onlara yardım eder ve aç olduğu için de onlardan kurbanlar ister. Görülüyor ki, tanrılar yamyamca bir vetireyle tanrı olmuşlardır ve kurbanlarla beslenirler. Bu tanrıların başlıca fonksiyonu gıda, verim ve mehareti garanti etmektir.

Biliyoruz ki, Marquesa'da çocuklara disiplin tatbik edilmez ve onlardan itaatkâr davranışlar beklenmez ve istenmez. Böyle olmakla beraber, bu vaziyet tanrılığın ortadan kaldırmış değildir. Yalnız, tanrının yardımını isteme tarzı değişmiştir. Bu isteyiş, zevklerden feragat şeklinde bir istemede bulunma değildir. Marquesa'da tanrıya sadakat sadece onun ifa etmiş olduğu iyi işlerle idame ettirilir. Tanrı bunları yapmakta kusur ettiği takdirde de bu hezimet hiçbir şekilde tanrının gazabına bir delil olarak tefsir edilmez ve tanrının gözünde eski yeri almak için, bir nedamet alâmeti olarak, dünya zevklerinden feragat ve bu maksatla bir takım cezalandırıcı frustration'lara maruz kalmaya lüzum yoktur. Bir tanrının göstermiş olduğu başarısızlık sadece onun ehliyetsizliğinin ve tesirsizliğinin bir işareti olarak tefsir edilir ve grup başka bir tanrıya sadakatini aktarmakta serbesttir. Kardiner, bunun, çocuğun talî kocalarda müteaddit hâmileler bulmuş olmasının ve çocuğa yardımda bulunmak hususunda birisinin göstermiş olduğu ihmal karşısında çocuğun bir diğerine dönmemesinin bir neticesi olarak tefsir edilebileceğini söylüyor.

Marquesa'da, tanrılardan ayrı olarak *vehini-hai* ve *fanaua* gibi iki seri tabiat-üstü varlığın bulunduğu inanılır. Yerliler, *vehini-hai* veya yabancı yahut cadı-karı denen bu tabiat-üstü varlıkların menşeleri itibariyle, birer insan ruhu olup olmadıkları hususunda sarîh bir fikre sahip değillerdir. Yalnız, bu varlıklar insan kılığındadırlar. Çocuklara karşı kötü bir niyet beslerler ve onları devamlı surette gözlerler; çocukları bazan sadece hasta etmekle yetinirler, bazan da onları çalar veya yerler. Genç erkekler için de tehlikeli olan bu *vehini-hai*'ler, güzel kadınlar kılığına girerek, tenhalarda kendilerini gösterirler ve davetkâr hareketlerle erkekleri birlikte yürümeğe ikna ederler. Kandırdıkları takdirde bu erkekleri mağaralarına götürürler ve orada eski cadı-karı kılıklarına girerek onları ya yerler, yahut da erkek için çok sıkıcı ve tehlikeli olan kalbî bir münasebet kurmağa, bir aşk hayatı yaşamağa çalışırlar.

Diğer grup tabiat-üstü varlığı teşkil eden *fanaua*'lar ise ölmüş olan bazı erkeklerin ruhlarıdır; dost oldukları, tanışık oldukları kadınlara yardım ederler ve onların arzularına uyarak diğer kadınlara büyük zararlar veren bir ta-

kım hareketlerde bulunurlar. Erkeklere karşı yapılmış hiçbir kötü hareketleri yoktur. Ekseriya bir kadının, bazan da birkaç kadının bir fanaua'sı vardır ve fanaua'ların tesirlilik derecesi arasında fark görülür. Bu ruh, ya sadece yardım etmek isteyen bir akraba ruhu, yahut da kadının cazibesine kapılarak ona âşık olan başka bir insanın ruhudur. Fanaua, bağlı olduğu kadının isteğiyle bilhassa gebeliği esnasında başka bir kadına kötülük eder. Rahimde çocuğu öldürür, yahut da gebelikte ve çocuk doğurma esnasında kadının ölümüne sebep olur. Linton, Marquesa'da hemen hemen bütün bu gibi ölümlerin bu temel üzerinden izah edildiklerini söylüyor. Kardiner, vehini-hai, fanaua ve tanışık ruhlar gibi bu ikinci dereceden ruhların, cinsel durumun müş'irleri olarak telâkki edilebileceklerini ve bunların fonksiyon ve kullanılmalarının cemiyet içerisindeki cinsel gerginliğin açık şahidi olduklarını söylüyor.

Sihirbazlar, ya erkek, yahut da kadın olurlar. Sihirbazlar da dost veya tanışık birtakım ruhlara sahiptirler. Bir kimse ya bir ruhun yaptığı bir seçmeyle, yahut da sihir tahsil ederek müteakiben bir ruhla tanışıklık peyda etmek suretiyle sihirbaz olur. Sihir tahsil ederek sihirbaz olan bir kimse, bu işin pratiğine başlamadan evvel, sihrî vasıta olarak kullanılmak üzere çok yakın bir akrabasını öldürmek zorundadır. Öldürülecek olan bu akraba, kadın veya erkek olabilir; bir sihirbaz için kuvvetli bir yardımcı ruha sahip olmanın en müessir yolu kendi annesini öldürmektir. Sihirbazlar öldürdükleri şahısların ruhlarına hâkim olurlar ve onları kendilerine hizmet etmeğe zorlarlar. Gebelik ve doğum hastalıkları aslâ kötülük sihrine atfedilmez, bunlar, gördüğümüz gibi, kadın kıskançlığının kötülük âleti fanaua'lara atfedilirler. Keza bir çalışmayı akamete uğratacak bir husumet sihrî de yapılmaz. Bütün bu telâkkilerde Marquesa cemiyeti için gıda endişe-korkusu, anne ihmali ve bir cinsel gerginlik tekrar tekrar kendisini göstermekte ve Kardiner'in fer'i müesseseler dediği şeylere şekil vermektedir.

Marquesalılar hastalığı ruhun vücuttan çıkıp dolaşması şeklinde izah ederler ve tedavi de bu ruhu bir gıda ile tekrar bedene girmeğe ikna etmekle olur. Kardiner, Marquesalıların bu hastalık ve tedavi telâkkilerinde kendi açık endişe-korkularıyla ilgili subjektif yaşanımların ifade edilmekte olduğunu söylüyor. Şüphesiz bu telâkki, hastalığın, başkalarının yaptıkları sihir ameliyeleriyle yahut düşmanca arzularla meydana getirildiği tarzındaki bir telâkkiden, keza hastalığın bir itaatsizlik yahut günah neticesinde meydana gelir olarak düşünüldüğü başka bir telâkkiden de farklıdır. Burada kullanılmış olan prensip, on insanla beslemek suretiyle bir cediti tanrılaştırmak için kullanılan prensiple aynıdır. Keza bu, tanrının yardımını istemede kullanılan besleme ritüeli ile de aynıdır. Ve keza, vahiy papazlarının mucizevî kudretlerinin, uzun devreler oruç tutma kabiliyetlerinde aranmasındaki prensiple de aynıdır. Gö-

rülüyor ki, teessüs etmiş bir gıda endişe-korkusu, sadece kendi başına var olmakla kalmıyor, dış dünyanın ele alınmasında bir teknik olmak hizmetini de görüyor.

Tanırlar niçin cezalandırmaktan çok yardımcıdırlar, açtırlar ve yamyamca bir vetireyle tanrı olmuşlardır? Niçin tanrının yardımını isteme tekniği basit bir besleme ritüelidir de zevklerden feragat ve bir ıstırap çekme değildir, ve tanrılardan birinin başarısızlığı halinde neden kolayca başka bir tanrıya bağlanılmıştır? Keza çocuklara ve genç erkeklere karşı kötü hareketlerde bulunanlar niçin vehini-hai denen kadın biçimindeki mahlûklardır? Ve niçin ölmüş erkeklerin ruhlarından ibaret olan fanaua'lar sadece kadınlara zarar verirler? Sihirbaz niçin sahip olmak istediği en kuvvetli ruh olarak annesini öldürüyor ve cemiyette neden bir Oedipus kompleksi yok da bir Elektra kompleksi bulunmaktadır? Kadın niçin düşmanca temsil edilmiştir ve erkekler arasında neden kuvvetli bir tesanüd bulunmaktadır? Kardiner, bunların büyük bir ihtimalle, ilk yaşamlarla olabilecek münasebetleri bakımından cevaplandırılabileceğini söylüyor. Ve cevaplarının, bir *gıda kutluğu* olayı, nispetsiz bir *kadın-erkek farkı*, *tahdit edici disiplinlerin bulunmayışı* ve *anne ihmali*, v.s. gibi bir takım *aslı müesseselerin* yaptığı tesirlerde aranması icabettiğini, hattâ, kadınlar arasında görülen sahte gebelik nevrozu, tekrar tekrar aynı adla isimlendirme, mumyalama ve yamyamlık gibi *fêr'i müesseselerin* de bu temel müesseselerden doğduklarını bildiriyor.

Kardiner, temel şahsiyet kavramının tahkikinin mümkün olduğu kadar çok sayıda kültürün tahliliyle gerçekleştirilebileceğine, projektif tahlilin ve kavramın tahkikinin Rorschach gibi bir takım projektif testlerle ve biyografilerin tahliliyle de yapılabileceğini söylüyor. Bu üç şartı da tahakkuk ettirecek bir araştırmanın sonuçlarını vermek suretiyle kavramın kullanılabilme imkânlarını daha sarıh bir hale koymağa çalışalım.

Du Bois'in yapmış olduğu *Alor* tasviri, ilk iki hayat yılı esnasında çocuğun ihtiyaçlarını kapsırlı bir şekilde ve kifayetsiz olarak temin eden bir kültürün, fertlerin sonraki hayatları için yenilemeyen temelli bir emniyetsizlik ve endişe-korku meydana getirdiğini göstermektedir. Erkekler ve kadınlar arasındaki özel fonksiyon ayrılığına göre bitkisel gıda ekonomisinin yükünü kadınlar çekmektedir. Kadınlar, bütün gün tarlada çalışmakta, ancak tarlaya gitmeden önce ve döndükten sonra çocuklarına bakabilmektedirler. Kardiner, yetişkin *Alor*'e'in dağınık, endişeli, şüpheli, istikrarsız ve dış dünyaya karşı alâkasız olan şahsiyetinin³⁰ bu anne ihmali yüzünden ve eğitimin istikrarsızlığından dolayı

³⁰ Kardiner, A., *The Psychological Frontiers of Society*, S. 170. Özet bir *Alor* tasviri için, R. Linton'ın derlediği *The Science of Man in the World Crisis* (New-York: Columbia Univ. Press, 1945) adlı esere Kardiner'in yazdığı «The Concept of Basic Personality Structure as an Operational Tool in the Social Sciences» (SS. 107-122) adlı yazıya bakınız.

olduğunu; Alor çocuklarının muntazam olmayan fasıllarla beslenmeleri, sistematik olmayan bir şekilde disiplinlenmeleri, bir zaman için açık, örtünmeden bırakıldıkları ve diğer zamanlarda ise hemen hemen boğulacak şekilde örtüldükleri vakiasıyla ilgili bulunduğunu; keza kucağa alınıp okşanıp öpüldükleri yahut alâkasız bir şekilde ağlamaya terkedildikleri, ana yahut baba veya süt-
anne bu ruh halini hissedinceye kadar bu şekilde terkedildikleri vakiasıyla münasebetli olduğunu söylüyor.

Ana ihmali, âdeta bir kaide halindedir; binaenaleyh, ego yapısını tesis etmek için annenin destekleyici tesirleri noksan kalmıştır. Açlıktan doğan gerginlikler, destekleme ihtiyacı, heyecan tepkisi ihtiyacı, bu yüzden büyük nispette ihmal edilmiştir ve çocuk daha yaşlı kardeşlerinin, akrabaların yahut diğer şahısların bakımına terkedilmiştir. Bunun için çocuğa tatbik edilen disiplinlerin istikrarı, düzeni bozulmuştur. Kardiner, ihtiyaç halinde devamlı surette ve ihtimam gösteren bir yardımcı olarak annenin hayalinin Alor fertlerinde inşa edilemediğini söylüyor. Ego, gelişme bakımından zayıftır ve endişe-korkularla doludur. Tecavüz (aggression) kalıpları şekillenmeden kalmıştır. Buna göre projektif sistemler içerisinde bir tanrılık kavramının bulunmasına rağmen, tanrılık hayalini idealize etmek için hiçbir cehitte bulunulmamıştır ve Alorese, dinî ritüelini sadece âcil şartların tazyiki altında ifa etmekte ve o zaman da isteksiz bir şekilde yapmaktadır. Çocukluktaki itimat edilemez ve istikrarsız dünyadan dolayı, cemiyet içerisinde şahıslar-arası gerginlikler zirvesine çıkmış, itimatsızlık çok fazla yaygın bir hal almış, heyecan gelişmesi geri kalmış ve endişe-korkularla dolmuştur.

Du Bois, Alor'un müessesesevî tasviri yanında sekiz *biyografik* çalışma, Porteus zekâ testleri, Rorschach testleri ve serbest çağrışım sonuçlarıyla, kültürleşmeyi aydınlatacak birçok serbest çocuk resimi getirmiştir; eldeki biyografik çalışmaların tetkikiyle Kardiner, temel şahsiyetle ilgili yeni cepheler keşfetmiştir. Bu biyografilerin altısında, açlık konusuna temas edildiği zaman çağrışımın zelzele yahut sel basması gibi bazı tabii katostrof şekillerine vardığı görülmüştür. Kardiner, bunun temel şahsiyet yapısı tetkiklerinden beklediği ve önceden kestirdiği şeyle tamamen uyuşma halinde olduğunu, bu sekiz şahsın her birisinin birer *ferdî karaktere* sahip olmakla beraber, müştereken hepsinin muayyen cephelere de sahip olduklarını ve bunun da şahsiyetlerin derin fabric'inin aynı hatlar üzerinde şekil alması yüzünden olduğunu söylemektedir. Bundan başka fertlerin karakter yapısı bakımından değiştikleri noktalar, büyümeye esnasında işlemiş olan tesirlerdeki değişikliğe kadar izlenmiştir. Ana-baba bakımının iyi olduğu hallerde, meselâ erkeklerden bir tanesinin Amerikan cemiyetinde bulunan hatlara benzer hatlar üzerinde şekil almış bir vicdana sahip olduğu görülmüştür. Bundan başka bu şahsın aşikâr bir Oedipus kompleksine sahip olduğu da meydana çıkmıştır.

Alor kültürünün tahlilinden meydana çıkmıştır ki bütün fertler tecavüz kalıplarında ve Amerikan kültürü içerisinde bulunan bazı özel heyetlerin bulunmayışında benzer tevaliler göstermişlerdir. Kardiner'in ulaştığı bu sonuçlar, şahsiyetler ve kültürün spesifik cepheleri hakkında bir bilgiye sahip olmadan Dr. Emil Oberholzer'in «körüne» olarak tahlil ettiği Rorschach sonuçlarıyla de teyid edilmiştir. Her şeyden evvel Oberholzer, bütün Alor halkının müştereken sahip olduğu muayyen cepheleri teşhis etmiştir. İkinci olarak da spesifik fertlerin hepsinin bu muayyen temel kalıplardan ferdi sapmalar ve değişmeler gösterdiklerini ortaya koymuştur. Bu vakiyla da bir cemiyeti teşkil eden fertlerin müştereken sahip olmuş oldukları bir *temel şahsiyet yapısı* yanında fertlerin sahip olabilecekleri ayrı *karakter yapılarının* bulunduğu bir kere daha teyid edilmiş oluyor.

Bu araştırmalardan *iki* mühim *korrelâsyon* müşahede edilmiştir. Bunlardan *birincisi*, aslı müesseselerle, daha ziyade çocuk bakımı, çocuk eğitimi tarzlarıyla yetişkin şahsiyetinin almış olduğu şekil arasındaki münasebettir. Ulaşılmış olan bu sonucun psikoanalizde, tecrübi psikodinamikte ve öğrenme teorisinde ulaşılan pratik sonuçlara ve nazarı istikametlere genel olarak uyduğu görülüyor. Ancak Orlansky'nin³¹ gösterdiği gibi, çocuk bakım ve eğitimi metodlarının yetişkin şahsiyetini şekillendirmede yaptığı tesirlerin kat'iyetinden şüphe etmemiz için de kuvvetli bir takım deliller bulunmaktadır. Leighton ve Kluckhohn tarafından Navaho Kızılderilileri üzerinde yapılmış bir araştırma göstermiştir ki, Navaho'larda çocuk sabit bir plâna ve programa bağlanmadan her istediği zaman emzirilir. Navaho kültüründe emmeyi çocuk sınırlamakta, nerede ve ne zaman isterse emmekte ve uyumaktadır. Bu kültürde tuvalet eğitimi çocuk konuşuncaya kadar tatbik edilmemiş ve ondan sonra da tedricî ve yumuşak olmuştur. Bütün Navaho'lar çocuklarını bir hayli sevdikleri, okşadıkları ve üzerlerine fazlaca titredikleri halde, Kluckhohn'un ifade ettiği gibi, Navaho sihri üzerine, yetişkin Navaho için kaydedilmiş olan marazî melânkoli ve endemik huzursuzluk halleri üzerine görülen vak'aların yukarıda anlatılan vaziyetlerle nasıl telif edileceğini sormak icabedecektir. Bebelerin istedikleri zaman emzirildiği, çocukluk disiplinlerinin çok fazla müsaadekâr olduğu, çocuklara olan sevginin bu kadar gerçekten olduğu bir halk arasında endişe-korku seviyesi nasıl bu kadar yüksek olabilmektedir? Bu ve diğer araştırmalarda beliren bu gibi hususların, Kardiner'i, teorisini yeni baştan ele almaya zorlayacağı beklenebilir.

Muayyen psikoanalizcilerin teorileri gerçekten doğruysa, yetişkin Navaho'ların sâkin ve iyi intibak etmiş şahsiyetler olmaları icabedecektir. Kluck-

³¹ Orlansky, H., «Infant Care and Personality», *Psychological Bulletin* (1949), Cilt 46, SS. 1-48.

hohn'un bildirdiğine göre, Navaho bebelerinin çok fazla himaye ve tatmin görmeleri vakiasına rağmen yetişkinler bir hayli sınırlı, huysuz, üzüntülü ve tasalı olmak temayülünü göstermişlerdir. Kluckhohn, esas noktanın, teorisyenlerin, muhtemelen tamamen yanıldıkları değil, fakat ilk yıllara çok fazla önem verip daha sonraki olaylara ve yetişkin şahsın içerisinde kendisini bulduğu total situation'a kâfi derecede dikkat sarfetmemiş olmalarında aranması icabettiği üzerinde duruyor. Bebelere olan düşkünlük, büyük bir ihtimalle, daha sonraki şartlar uygun olduğu takdirde, üzerinde emin ve kendine güvenir bir yetişkinin gelişebileceği sağlam bir temel temin etmektedir. Kluckhohn, yetişkin Navaho'lar arasında müşahede edilen yüksek gerginlik derecesinin, kısmen Navaho cemiyetinin bugün maruz kaldığı son derece ağır baskılara ve keza memeden kesilmenin, sonraki çocukluğun diğer tecrübelerinin ve tabiat-üstü kuvvetler hakkındaki inançların meydana getirdiği çatışmalara kadar izlenebileceğini söylüyor³². Bu bakımdan, Kardiner'in, *The Psychological Frontiers of Society* adlı eserinde sıraladığı ve ferdin âdeta bütün hayat seyrini kaplayacak kadar geniş bir zaman içerisine yerleştirdiği şekil verici integrative sistemlerin sonraki tesirlerle ilgili cepheleri üzerinde daha ciddi olarak durması icabetmektedir.

Kardiner'in tetkiklerinden elde edilen sonuçların *ikincisi* ise muayyen bir kültür içerisinde dinî sistemlerin, çocukların ana-baba disiplinleriyle edindikleri tecrübenin bir aksi veya kopyası olduğu idi. Bu araştırmalarda, tanrılık kavramının evrenselliğine rağmen, tanrı yardımını isteme tekniğinin, çocuğun yaşantılarına göre ve cemiyet tarafından tayin edilen özel hayat gayelerine göre değiştiği görülmüştür. Bu keyfiyet, *kültürel entegrasyon ve kültürel değişme* meseleleri bakımından inceleyeceğimiz Comanche ve Tanala gibi diğer iki kültürde de aynı esaslar dahilinde kendisini göstermiştir. Comanche, dinî ideoloji bakımından zayıftır; tanrının yardımını isteme tekniği içerisinde günah, bağışlama, mücazat, kefare, v.s. gibi kavramlar bulunmaz, çünkü Comanche büyüme kalıbı bu meseleleri kristalleştirip çökertmemiştir; büyümesi esnasında fert pek az bir endişe-korku ile karşılaşmıştır. Tanala'da ise tanrılığa karşı takınılmış olan tavır, çocuğu suçlu olduğu zaman cezalandıran, itaatkâr olduğu zaman ise koruyan sert fakat tam bir babaya karşı takınılan tavra benzemektedir. Çocuk, itaat ettiği takdirde gözde olacaktır. Buna göre, yalvarma tekniği, bir kimsenin, cemaat tarafından müeyyidelenmiş aktüel hayat pratiklerinde iyice belirlenmiş bir günahla tanrının gözünde kaybettiği eski yerini tekrar kazanmak için kendisini cezalandırması şeklinde tecelli etmiştir.

Görülüyor ki, tanrısal yardımını istemekte görülen bu değişiklikler, her özel

³² Kluckhohn, C., «Some Aspects of Navaho Infancy and Early Childhood», *Psychological Analysis and the Social Sciences* (1947), Cilt 1, SS. 37-86.

kültür içerisinde şahsiyeti şekillendiren farklı tesirlere işaret eder olarak görünmektedir. Böylece Kardiner'de, aslı müesseselerin meydana getirdiği şahsiyet dönüp fer'i müesseseleri, kültürü veya kültürün büyük kısmını yaratmış oluyor. Ancak, Kardiner, yaratılmış olan bu kısmın dönüp birincilere tesirde bulunabileceği üzerinde durmuş değildir. Yaratılmış olan bir din sisteminin iktisadî hayatta, ailede ve diğer vaziyetlerde fertler-arası münasebetlere, maişet ve çocuk bakımı tekniklerine ve ferdin şahsiyet gelişmesine tesir etmekte olduğu keyfiyeti böylece gözden kaçırmış oluyor. İlhamkâr ve vaidkâr olmakla beraber, Kardiner tarafından yapılmış olan bu teşebbüsün ve ifade edilmiş olan dialektik şemanın, bu haliyle, kültürün çok cepheli tezahürlerini, bağlanmış ve meydana gelişlerini izah edebileceği şüphelidir. Kültürel tesirlerin çeşitli olduğu ve talî-kültür sistemlerinin ihtiva edildiği karmaşık kültürlerde temel şahsiyet kavramının tatbikinin zorluklarla karşılaşması da bu hususu teyid edecek ters yönden bir delil olmak icabeder.

K ü l t ü r e l E n t e g r a s y o n v e D e ğ i ş m e

Evvelce de işaret ettiğimiz gibi, gerek Linton, gerekse Kardiner için *kültür*, bir *tecrid* ve *inşa*'dır. Kluckhohn ve Gillin tarafından da benimsenen bu nominalist veya sübjektif idealist görüşü, Linton sonradan *The Cultural Background of Personality* adlı eserinde yeni unsurlar ilâvesiyle genişletmeye çalışmıştır. Linton, bir cemiyetin fertlerinin yapmış oldukları öğrenilmiş ve paylaşılmış davranışların tamamına veya hepsine *reel kültür* diyor. Ona göre bir *reel kültür kalıbı*, bir cemiyetin üyelerinin muayyen bir duruma karşı yapmış olduğu tepkilerin isabet ettiği sınırlı bir davranışlar sahasını temsil eder. Bir *kültür inşası kalıbı* ise, reel kültür kalıbı içerisindeki varyasyonların mode'una tekabül eden bir keyfiyettir. Reel kültür kalıpları ve kültür inşası kalıpları, araştırmacının müşahade ve sınırlamalarıyla meydana geldiği halde, ilâve ettiği üçüncü bir unsur olarak *ideal kalıplar* cemiyetin üyelerinin kendilerinin geliştirdikleri tecridlerdir³³. Temel şahsiyet yapısı, Linton ve Kardiner'e göre, bu kültür telâkkisi içerisinde, kültür tecridi kalıbına tekabül eder. Zira biliyoruz ki, temel şahsiyet, bir mânada *bir modal* şahsiyettir, fertlerin formative müesseselerle temasları sırasında müştereken edindikleri özelliklerden bir tecrid yapılmak suretiyle inşa edilmiştir.

Malinowski için olduğu gibi, Linton ve Kardiner için de bir kültür, mantıkan mutlak surette tutarlı olmak zorunda değildir, Nitekim, Marquesa kül-

³³ Linton, R., *The Cultural Background of Personality* (London: Routledge and Kegan Paul, 1947), ss. 28-30, 34.

türü, gördüğümüz gibi, pratikte birbirine mâni olmayacak şekilde gıda endişe-korkusu, cinsiyet ve çocuklukta müştereken sahip olunan husumet gibi üç ayrı mihrak noktası etrafında entegre olabilmıştır. Fonksiyonalizmde insanın içerisinde bulunan ihtiyaç ve içtepeler, herhangi nazım bir prensip ve tutarlılıktan mahrumdur. Keza Kardiner ve Linton için de temel şahsiyet yapısı, bir bütün olarak kültür inşasını teşkil eden temel müesseselerin bir asociação'unu aksettirdiği için mantıkan tutarlı olmak zorunda değildir. Malinowski için, bütünleştirici bir prensipten mahrum olan bu ihtiyaçların muayyen tipten müesseseler içerisinde tatmin bulması, kültürü, birçok farklı fonksiyon ve saiki entegre etmeye kabiliyetli bir entegrasyon prensibinden de mahrum bırakmıştır. David Bidney'in³⁴ belirttiği gibi Malinowski'de, hattâ Linton ve Kardiner'de bir kültürü teşkil eden müesseseler, kendi aralarında birbirlerine tâbi oldukları halde sıkı bir mantıkî tutarlılıktan mahrumdurlar ve bu karşılıklı tabiiyetin vüs'at ve mahiyeti hakkında tatmin edici bir izah teklifinde de bulunulmamıştır.

Linton'a göre societal bir temel şahsiyet yapısının ima ettiği *entegrasyon* kavramı, kültürel entegrasyonun mihrak noktasını o kültürün içerisinde bulunan ve onu paylaşan fertlerin şahsiyetlerinin müşterek denominator'u içerisine yerleştirir³⁵. Biliyoruz ki, Linton'ın kültür inşası telâkkisine göre, kültür dışarıda var olan bir şey değildir, ancak kafalarda var olan bir şeydir ve son tahlilde muayyen durumlara karşı yapılan modal bir davranıştır. Bu davranış modelleri, pratikte birbirlerini engellemeyecek şekilde, dışlı sistemlerinde olduğu gibi, birbirlerine intibak etmiş bir vaziyette bulunurlar. Linton, bu gibi intibakların fonksiyonel tipten bir entegrasyonun temelini teşkil ettiğini söylüyor. Ancak Linton, *The Study of Man* adlı eserinde fonksiyonalist görüşe uygun bir entegrasyon telâkkisi takip ederken³⁶, Kardiner'in *The Individual and His Society* adlı eserine yazdığı «İlksöz» de, bu çeşit bir entegrasyon telâkkisini ziyadesiyle sun'î ve mekanik olarak bulduğunu bildirmiştir. Linton, herhangi iki kültürde kültür kalıpları arasındaki karşılıklı münasebetin aynı olmayacağı düşüncesiyle böyle bir telâkkinin mukayeseli araştırmalarda tatminkâr bulunamayacağını da ilâve etmektedir. Keza, daha verimli olarak telâkki ettiği halde, Ruth Benedict tarzında düşünülen, hâkim bir değer ve vaziyet-alışın temin ettiği entegrasyonun da, çeşitli mihrak noktaları etrafında meydana gelmiş bir kültür entegrasyonu olayını izah edemeyeceğini söylemektedir. Ona

³⁴ Bidney, D., *Theoretical Anthropology* (New-York: Columbia Univ. Press, 1953), S. 382.

³⁵ Linton, R., «Foreward», *The Individual and His Society*, S. IX. Linton'ın kültürel entegrasyon ve kültürel değişme ile ilgili fikirlerini, temel şahsiyetle ilgileri bakımından bu «İlksöz» den takip edeceğiz.

³⁶ Linton, R., *The Study of Man*, SS. 347-366.

göre temel şahsiyet kavramının entegrasyon araştırmalarına yaptığı yardım, sabit bir değer ve vaziyet-alışın tahakkümü altında bulunmayan bir kültür için entegrasyonun meydana geldiği mantıkî bir yer temin etmek olacaktır. Ona göre, böyle bir şahsiyet yapısı, muayyen bir kültür içerisinde bulunan müesseseler için mihrak noktası olarak kabul edildiği zaman, temel şahsiyet için olduğu gibi, bu müesseselerin iş görebilmeleri için istenenden fazla bir intibaka ve mantıkî tutarlığa da ihtiyaç kalmıyacaktır.

Linton, temel şahsiyet telâkkisinin kültürel değişme konusunda da, cemiyetlerin kültürel yenilikler karşısında aldıkları tavırları, yeni alınan kültür unsurunun Şekil ve mâna bakımından nasıl bir değişikliğe uğrıyacağı ve mevcut kültür kalıplarının yeni baştan bir tefsire tâbi tutulmaları gibi olayları anlamakta yeni görüşler getireceğini bildiriyor. Yazar, cemiyetlerin kültürel yeniliklere karşı yaptıkları reaksiyonların seğici bulunduğunu ve bu seğmenin de mekanistik bir temel üzerinden tatminkâr bir Şekilde izah edilemeyeceğini söylüyor. Görülüyor ki, muayyen yenilikler, mevcut davranış kalıplarına doğrudan doğruya aykırı oldukları için yahut da bu gibi kalıpların neticelerini bozacakları için reddedildikleri halde, birçoğları da görünürde hiçbir sebep olmadan reddedilmektedirler. Diğer taraftan, mevcut davranış kalıpları içerisinde bir hayli ayarlanması icap ederken, büyük tutarsızlıklar pahasına da olsa kabul edilmiş ve muhafaza edilmiş davranış kalıpları bulunmaktadır. Linton, bu vaziyetlerin, yeni alınan kalıpların cemiyetin tamamen yerleşmiş olan şahsiyet yapısına uyup uymamaları keyfiyetiyle izah edilebileceğini söylüyor. Nitekim, göreceğimiz gibi, kötülük sihriyle ilgili yeni bir kalıp, başka bir gruba nazaran normal ferdin daha büyük bir emniyetsizlik hissettiği ve çeşitli şahsî düşmanlıkların bulunduğu Betsileo gibi bir grupta daha çabuk ve ihtirasla kabul edilecektir. Keza, bir cemiyetin üyelerinin diğer bir cemiyetin üyelerine karşı kültürel surette teessüs etmiş vaziyet-alışları, temel şahsiyet yapısı anlayışına uygun olarak, bu üyelerin ego yapılarının bir kısmını teşkil ettiği için, muayyen davranış kalıplarının bir kültürden diğerine intikaliyle ilgili büyük roller ifa edecektir. Buna göre, bir cemiyet, bu gibi davranış kalıplarını, takdir ettiği bir gruptan çok daha kolay ve istekle alacaktır.

Linton, *yeni alınmış olan kültür unsurlarının*, yeni kültür içerisindeki entegrasyonları sırasında daima Şekil bakımından bir takım değişikliklere uğramakla beraber, en Őümlü değişikliklerin muhtemelen mâna üzerinde, bir davranış kalıbına bağlanmış olan vaziyet-alış ve rasyonalizasyon komplekslerinde olduğunu söylüyor. Nitekim, Güneş Dansı'nın (Sun Dance) Plains Kızılderilileri arasında yayılması bu Şekilde olmuştur. Asıl ritüel ve merasim levazımı mükerrer intikallere rağmen hemen hemen tamamen aynı kaldığı halde Sun Dance'in mânası mühim nispette değişmiştir. Bir grupta şahsî vision'lar el-

de etme vasıtası olmuş, diğerinde fevkalâde hallerde görülen tabiat-üstü yardıma karşılık olarak yapılan bir şey, bir diğerinde ise yeni ortaya çıkan bir sihirbazın iddialarının muteberliğini tahkik etmek için bir teknik olmak hizmetini görmüştür. Linton, mâna bakımından meydana gelmiş olan bu değişikliklerin, yeni kabul edilmiş olan davranış kalıplarının evvelce mevcut olan vaziyet-alış ve değer sistemlerine intibak ediş teşebbüsleri olarak görülebileceklerini, her vaziyette de mânaların, grubun temel şahsiyet yapısı ile yakın ve sabit bir münasebet halinde bulduklarını ve *entegrasyonun* bu noktada çok daha bariz bir şekilde ortaya çıktığını söylüyor.

Diğer taraftan, değişen ego yapısı için cari mânalar kifayetsiz olduğu yahut tatminkâr olmadıkları zaman, bir kültür içerisindeki *mevcut kalıpların tekrar bir tefsire tâbi tutuldukları* görülmektedir. Bunun güzel bir misalini Tanala ve Betsileo kültürlerinde görmek kabildir. Tanala, yaş pirinç ziraatini komşusu Betsileo'dan almış ve onun gösterdiği istikametlerde değişmeye başlamıştır. Linton, Betsileo kültürünün bir zaman için bugünkü Tanala kültürüne benzediğinden ve her ikisinin de müşterek bir kaynaktan geldiğinden şüphe etmiyor ve ikisini aynı bir kültürün devamı olarak düşünmekte mahzur görmüyor. Bu iki kültür, henüz pek çok kalıplara müştereken sahip bulunuyorlar. Mamafih, pirinç kültürü tekniğindeki değişiklikler, bunun neticesinde meydana gelen arazi tasarrufundaki, akrabalık organizasyonundaki ve ikametgâhtaki değişikliklerle birlikte Betsileo'da eski Tanala için olduğundan ziyadesiyle farklı olan bir ego yapısı meydana getirmiştir. Bu şekilde, her iki kabîle de kötülük sihrinin gerçekliğine inanmakla beraber ve sihrî taarruz ve müdafaa için aynı teknikleri kullanmakla beraber, kötülük sihrinin ehemmiyeti, yeni bir tefsire tâbi tutulmak suretiyle, iki vaziyette mühim nispette değişmek zorunda kalmıştır. Ferde, büyük nispette hem ekonomik, hem de heyecan emniyeti veren bir kültüre sahip olan eski Tanala için bu gibi bir sihrin ehemmiyeti azdır. Ortalama fert onu ne şekilde kullanacağını bilmez. Hastalık yahut talih-sizlik, umumiyetle ecdat ruhlarının kızmasına atfedilmiştir. Betsileo kültürü az bir güvenlik temin ettiği için kötülük sihrî daima mevcut olan bir tehdit vaziyetinde kalmıştır. Linton, fertlerin çoğu hiç olmazsa bir teknik bilir; her köyde farazî sihirbazlar vardır ve hastalık yahut bahtsızlık ziyadesiyle düşmanların sihrî faaliyetlerine atfedilmiştir, diyor. Bununla birlikte ecdat ruhlarının kötülük cepheleri üzerinde daha fazla durulmuştur; halbuki Tanala'da bu ruhlar zedelemeyen ziyade yardım edici ruhlar olmuşlardır. Binaenaleyh, sosyal-kültürel değişikliğin istediği ego yapısının bulunmayışı, bir takım buhranların yaratılmasına sebep olduğu gibi, mevcut eski kültür kalıplarının bu ego'nun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeni baştan tefsir edilmesine de sebep olmuştur.

Linton, Kardiner'in *The Psychological Frontiers of Society* adlı eserine yazdığı «İlksöz» de temel şahsiyetin kültür üzerine yapmış olduğu tesirlerin araştırılmasının âcil ehemmiyetinden bahsetmektedir. Muayyen cemiyetlerin muayyen yeniliklere karşı yaptıkları reaksiyonların tetkikinin ve yeni unsurların kabul veya reddinin temel şahsiyet tiplerinin tesirleri bakımından araştırılmasının büyük ehemmiyeti olabileceğini söylüyor. Keza, değişmeye intibak edebilirliğin, temayül ve hazır olmanın da temel şahsiyetin karakteristikleri olarak göründüklerini, bazı cemiyetlerin umumiyetle kolay intibak edebilir görünmelerine karşılık, diğerlerinin değişmeye ve realistik intibaklara karşı körü körüne mukavemet edecek kadar katı olduklarını bildiriyor. Linton, bu bizi, derhal, temel şahsiyet tipleri kavramının büyük bir ehemmiyet kazanacağı bir saha olan *akkültürasyon* tetkikleri sahasına götürecektir, diyor³⁷.

Evvelce de işaret ettiğimiz gibi, Kardiner, müessese kalıplarının morfolojik cepheleri yerine «sosyal değişme» ve «sosyal istikrar» ın dinamiği meseleleriyle meşgul olmaktadır. Ona göre bütün cemiyetler projektif ve rasyonel sistemlere dayanan müessese kalıplarına sahiptirler. Projektif sistemler, gayri meş'ürdurlar, değişmeye daha az meyyaldirler; realite sistemleri ise şuurlu ve derece derece değiştirilmeye müsait öğrenilmiş sistemlerden meydana gelmişlerdir. Kardiner, tahlil ettiği cemiyetlerin hepsinde bu iki sistemin beraber bulunmakta olduğunu ve bunlardan birisinin bir diğerini tamamen ortadan kaldıracak şekilde bir kültürü istilâ etmiş olamayacağını söylüyor. Nitekim, Marquesa düşünce vetiresinin bir tarafta ilmi, diğer tarafta ise oral ve cinsî olan kalıplar tarafından idare edildiği görülüyor. Yalnız, Kardiner, müesseselerin projektif ve rasyonel sistemlerden birisi etrafında çevrelenmelerinin kültürel istikrar ve değişme için büyük tazammunları olabileceğini söylüyor. Tanala gibi bir kültür, projektif sistemlerin hâkimiyeti altında olan bir kültürdür; bu kültürde projektif sistemlerin dış dünyanın, insanın şahsî kaderinin, tabiat-üstü varlıkların ve onları ele alma metodlarının mahiyetini tayin ve tarif edecek mahiyette olduğu görülüyor. Kardiner, bütün bunların bebelikte başlayıp da bütün hayat boyunca aynı şekilde devam eden eğitim tarzlarıyla münasebetli olarak meydana gelmiş konstellasyonlardan çıktıklarını söylemektedir³⁸.

Linton tarafından tasvir edilen Tanala kültürü³⁹ - Kardiner için - şu hususların ortaya çıkmasına vesile olmuştur: bunlardan birisi, dış dünya gerçeklerinin ilk çocuklukta kazanılmış ve aynı şekilde devam ettirilmiş olan nüve

³⁷ Linton, R., «Foreward», *The Psychological Frontiers of Society*, S. XII.

³⁸ Kardiner, A., *The Psychological Frontiers of Society*, SS. 41-42.

³⁹ Tanala ve Betsileo kültürleri ve tahlilleri için, Linton'un *The Individual and His Society*'ye yazdığı «The Tanala of Madagascar» adlı yazısı ile (SS. 251-290), Kardiner'in tahlillerine bakınız (SS. 291-351).

şartlanmalar etrafında entegre olduğu, dış realitenin projektif sistemlerle değerlendirildiği bir kültürde, cemiyetin sosyal-kültürel değişmeye intibak kabiliyetinin ziyadesiyle zarar görmüş olduğu idi; diğeri ise, bu şartlar altında şekil almış bir ego yapısında bir değişiklik meydana getirmeden dış gerçekte meydana gelmiş olan değişikliklerin sadece endişe-korkuların, kaskançlığın, kara sihrin ve histerik hastalıkların artması şeklinde tecelli ettiği idi.

Tanala, bazı mecburî ritüellerle beraber olmadıkça, yapılan tedavinin müessir olduğuna niçin inanmıyordu? Kardiner'e göre bilfiil yaşanmış olan tecrübe, onları bütün iyi şeylerin keyfi olarak verilmiş bir emre itaatten sonra meydana geldiği inancına götürmüştür. Bu konstellasyon, Tanala'da, çocukların tam bir sphincter kontrolüne sahip olmalarının beklendiği ve altlarına kaçırdıkları zaman dövüldükleri altıncı ayda başhyan ve diğer seneler boyunca aynı şekilde disiplinlerle takip edilmiş olan bir tecrübe ile yaratılmıştır. Baba otoritesinin mutlak surette hâkim olduğu bir kültürde itaat, rahatlık ve emniyet şeklinde mükâfatlar sağlamaktadır. Bu nüve halindeki konstellasyon, bir mantıkî dedüksiyonla, birçok projektif sistemin çıkacağı gayrı meş'ur bir temel yaratmış ve bu insanların sağ duyularının bir kısmı olmuştur; dış dünyada bu olayın aynı kalıbı takip edeceğini beklemek mâkul görünmüştür. Buna uygun bir kader telâkkisi ve bir din sistemi ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, Tanala'nın sahip olduğu kader inancı Alor'da bulunamamış; Alorese yaşamış ve tecrübesi onda böyle bir fikir yaratmamıştır. Kardiner, iptidai halkların ideolojilerinin, bilfiil yaşanmış olan bu gibi tecrübelerin genelleştirilmeleriyle ve tecritleriyle meydana geldiklerini, bunların hudutsuz bir muhayyilenin mahsulü olmadıklarını söylüyor.

Eski Tanala cemiyeti kuru pirinç ziraati ekonomik temeli üzerine dayanan bir cemiyettir. Bu ziraat tekniği muayyen tipten bir sosyal organizasyona, müşterek toprak mülkiyeti esasına, aşırı baba otoritesi altında mahsulün taksim edilmesine imkân vermiştir. İktisadi hayatın yükünü çeken genç oğlan çocuklarının temel ihtiyaçları babaları tarafından temin edilmiştir, bu ihtiyaçlar tatmin edildiği müddetçe babaya uyma ve boyun eğme tatminkâr görülmüştür. Sökülecek orman arazisinin tükenmesi ve yeni araziler için kabîlenin dağılarak uzaklara gitmek zorunda kalması sebebiyle yaş pirinç ziraati kabul edildikten sonra vaziyet değişmiştir. Tarlaya müştereken sahip olma usulü bırakılmış, beğenilen vadiler kapışılmaya başlanmıştır. Ferdin hakları, aynı geçim vasıtaları için diğer fertlerin yarışmalı ihtiyaçlarıyla tahdit edilmeye başlamıştır; mülkiyet ortaya çıkmış, aile organizasyonu parçalanmış ve fert birdenbire mühim bir vaziyete geçmiş, zenginler, fakirler, patronlar, serfler ve kastlar ortaya çıkmış, kölelik ehemmiyet kazanmaya başlamıştır. Bu vaziyet ise diğer taraftan cürümün, homoseksüelliğin, sihrin ve histerik hastalıkların büyük nis-

pette artmasına sebep olmuştur. Eski metod ekonomiye uyan âdetlerle şekillenmiş olarak şahsiyet, yeni ekonomide, karşılaşmak için hazır olmadığı psikolojik vaziyetlerle yüz yüze geldiği zaman, vetire, çeşitli tezahürleriyle muazzam bir nevrotik endişenin ortaya çıkması şeklinde tecelli etmiştir. Hem zenginler, hem de fakirler tarafından bir takım müdafaa ölçüleri ithal edilmek zorunda kalmıştır. Eski Tanala'da ana-baba tavırları, müşterek toprak sahipliği ile uygundur; sisteme özel mülkiyet sokulduğu zaman, eski kültür içerisinde bulunan ve ferdi, yarışma fırsatlarından mahrum bir ekonomiye pasif bir şekilde itaat etmek üzere yetiştirmiş olan disiplinler sebebiyle bir kaos meydana gelmiştir. Yeni ekonomi kuvvetli yarışma tavırları istediği halde, netice sadece endişe-korkuda bir artma, durumu ele almak için lüzumlu olan icra kabiliyetinin bulunmayışının semptomatiğinde bir artma şeklinde tecelli etmiştir. Kardiner için, temel şahsiyet yapısının şu mühim cephesi ortaya çıkmıştır: temel şahsiyet dokunulmadan bırakıldığı zaman, sosyal-kültürel değişikliklerle birlikte bir karşıklık da ortaya çıkmaktadır.

Kardiner, Tanala kültürünün tahlilinden şöyle bir sonuca daha ulaşmıştır: içerisinde dış realitenin fazlasıyla projektif sistemlerle değerlendirildiği böyle bir kültürde cemiyetin sosyal-kültürel değişmeye intibak edebilirliği ziyadesiyle zarar görmektedir. Kardiner, Comanche kültürünün tahlilinden bu neticeyi teyid edecek ters yönden bir delil daha yakalamıştır. Linton ve Kardiner, Comanche'de projektif düşüncenin en az hâkim olduğu bir kültür bulmuşlardır. Üstün bir varlık kabul edilmesine rağmen, dinleri kompleks ideolojilerden âri, cemiyetin istikrarlığına tesir edecek bir kudretten de mahrumdur ve mitolojileri gayet basittir. Kardiner, projektif sistemlerde görülen bu fakirliğin, bu insanların hayal güçlerinin bulunmayışı yüzünden olamayacağını, bunun, gelişmesi esnasında fertte pek az bir gerginliğin yaratılması sebebiyle olduğunu söylüyor⁴⁰. Nitekim Comanche, bu yüzden, yeni yerleştiği başka bir muhite kolayca intibak edebilmiştir. Görülüyor ki, *temel şahsiyet* kavramı, sosyoloğa ve antropoloğa, bir cemiyetin muayyen bir kültürel yeniliğe karşı olan reaksiyonlarını önceden kestirmek gibi bir imkân da bahşetmektedir. Bu önceden kestirme vetiresinde, esas faaliyet, şüphesiz, cemiyetin bir bütün olarak kültürünün bir tahliliyle meydana çıkarılan şahsiyet yapısı ile, yeni kalıpların açıkça uyusabilirliği yahut uyusmazlığı üzerine dayandırılacaktır.

S o n B i r k a ç S ö z

Muhtelif milletlerin yahut grupların ayrı şahsiyet yapılarına sahip oldukları fikri, Herodotos ve Caesar'dan beri muhtelif şahıslar tarafından ayrı ayrı

⁴⁰ Kardiner, A., *The Psychological Frontiers of Society*, SS. 44, 429.

vesilelerle ve ayrı ayrı şekiller altında ifade edilmiş bulunuyor. Temel şahsiyet kavramının getirdiği yenilik, bu hâdiseye psikodinamik cepheden bir yaklaşıma ve ona dinamik bir mahiyet kazandırma şeklinde tecelli etmiştir. Yenilik, meseleyi ele alıştır ve kavrama kazandırılan genişlikte olmuştur.

Ferdin veya onun biyolojik saiklerinin kültür üzerinde yaptığı tesirler üzerine keza eskiden beri muayyen fikirler ileri sürülmüştür. Malinowski, ferdin biyolojik ihtiyaçlarının müesseseleri meydana getirmede oynadığı mühim rol üzerinde ısrarla durmuş ve bu fikir fonksiyonalizmin temel prensiplerinden biri olmuştur. Bu cephe Kardiner'de bilhassa aslı müesseselerin meydana gelmesinde bir faktör olarak muhafaza edilmiş, fakat üzerinde icabettiği kadar durulmadan geçilmiştir. Diğer taraftan ortodoks Freudcu'larda görülen ve engellenmeleriyle kültürün ve müesseselerin yaratılmasına vesile olan «içgüdüler» ise, Kardiner'de en aza irca edilmeye çalışılmıştır.

Kültürün ferdi şekillendirmede yaptığı tesirler üzerinde, Linton ve Kardiner'e gelinceye kadar, bilhassa Malinowski, Margaret Mead ve Sapir gibi antropologlar bir takım çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu çalışmaların, hem antropoloji hem de psikiatri üzerinde mühim bir takım tesirleri olduğu muhakkaktır. Diğer taraftan, kültürlerin şahsiyetler bakımından vasıflandırılmaları ve tasvirleri ile kültürün şekil verdiği şahsiyetlerin kültüre şekil vermekte oynadığı rol üzerinde de, tasvirî mahiyette olmakla beraber, Kardiner ve Linton'dan evvel Sapir ve Benedict tarafından yapılmış bir takım çalışmalar olmuştur. Kardiner, bu görüşü bilhassa fer'î müesseselerin ortaya çıkışlarının izahında kullanmıştır.

Aynı konular olarak ele alınmış olan kültürün fert ve şahsiyetin kültür üzerine olan tesirleri, ancak temel şahsiyet kavramıyladır ki, bir tek kültür-şahsiyet münasebeti şemasının unsurları olarak mütalâa edilmek suretiyle birleştirilmek ve bir tek araştırma cereyanı haline getirilmek istenmiştir. Kültürün fert üzerine olan tesiri, bilhassa ilk çocukluk safhası gibi, dar bir sahada daha yakından ve derinden takip edilmiş, böylece, kültürün şekil kazandırdığı şahsiyetin kültüre şekil vermede oynadığı rol üzerinde ise, eski tasvirî teşebbüsler yerine, analitik bir yoldan gidilerek büyük bir başarı elde edilmiştir. Temel şahsiyeti aracı olarak kullanmak suretiyle de birçok araştırma sahasının bir «sentez» i yapılmak istenmiştir.